له فقر څخه د یوې خالې نړۍ ایجادول: ټولنیز کاروبار او د سرمایه داری نظام راتلونکې

GLOBAL URBAN DEVELOPMENT Volume 4 Issue 2 November 2008

نړیوال ښاري انکشاف، څلورم ټوک، دریمه ګڼه، نومبر، ۲۰۰۸

ډاکتر محمد یونس

2008 م

ترجمه: داکتر امیر محمد منصوری

کابل، ثور، ۱۴۰۱ هش،

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له فقر څخه د یوې خالي نړۍ ایجادول: ټولنیز کاروبار او د سرمایه داری نظام راتلونکی

ډاکټر محمد یونس

مقدمه

دغه لیکنه د ډاکټر محمد یونس د *«له فقر څخه د یوې خالي نړۍ ایجادول: ټولنیز کاروبار او د سرمایه داری نظام راتلونکی* (۲۰۰۸ م) Creating a World Without Poverty: Social Business and the Future of Capitalism (2008) د مقالې مستقیمه ژباړه ده. د ډاکټر یونس دغه لیکنه لومړی ځل په ۲۰۰۸ م کال د *نړیوال ل نباری انکشاف (علمی مجله)، څلورم ټوک، دریمه ګڼه، نومبر،* ۲۰۰۸ م *GLOBAL URBAN DEVELOPMENT Volume 4 Issue 2 November 2008* کې نشر شوي وه چې وروسته بیا د هغه په همدغه عنوان د کتاب په لومړي فصل کې هم راوړل شوه.

دغه موجوده مقاله په واقعیت کې د ډاکټر یونس د «ټولنیز کاروبار» د تصور فلسفي او نظري مبادي توضیح کوي، نو ځکه مې ښه و بلله چې د کتاب دغه فصل وژباړل شي. پدې ترتیب سره هیله کیږي چې دغه لیکنه له یوې خوا دفقر اړوند د بشری ستونځو هغه عوامل او ریښې چې د سرمایه داری نظام په ماهیت کې تر سترګو کیږي ، یو څه توضیح کړي، او له بلې خوا به د ډاکټر یونس د «ټولنیز کاروبار» د تصور نظري مبادي او ماهیت د سرمایه داري نظام سره د مقارینې له لارې بیان شي.

د ډاکټر یونس له نظره سرمایه داري نظام په ماهیت کې د «اعظمې ګټې» په ترلاسه کولو بنا شوی وي، او پدې ترتیب سره د بشري ستونځو د حل په ځای د ډیرو نورو بشري ناورینونو سبب ګرځیدلای شي. له بلي خوا، البته د ډاکټر یونس له نظره، د «ټولنیز کاروبار» تصور د سرمایه داری نظام یو بدیل کیدای شي چې د بشري ستونځو د حل لپاره په مؤثر ډول کار وکړي. ټولنیز کاروبار هم د آزاد بازار د معمول شکل په شان د عرضې او تقاضا د اصل له مخې تنظیمیږي، خو ګټه یې بیا د پانګه وال نه بلکې د وړو متصدیانو وي- پانګه اچوونکي هم پخپله د ټولنې غریب قشر وي، خو د ګرامین بانک په شان نهاد یا افراد د کاروبار لپاره لازمې پانګه د قرضې په توګه ورکوي.

د ډاکټر یونس له نظره په کاروبارونو کې د ټولنیز مسؤلیت د زیاتوالی او ټولنیزو ښیګڼو ته د توجه کولو له لارې به د سرمایه داري نظام منفی جانبی عوارض، چې تر ډیره د «اعظمی ګټې) د تر لاسه کولو له تصور څخه سرچینه اخلی، را کمه شی. د ټولنیز کاروبار له تصور سره سم، به هر انسان، که غریب هم وي، د کاروبار وړتیا لري، خو د کاوربار د پیلولو او پر مخ بیولو لپاره هغه لازم عناصر (سرمایه او واک) نلري، چې دا بیا د ټولنیر کاروبار د تصور له لارې لاسته راتلای شي.د ګرامین بانک د ایجاد اساسي هدف په بنګله دیش کې غریبانو ته بې له تضمین څخه د وړو قرضو اسانتیا برابرول او هغوی وړو کاروبارونو ته هڅول وو. پدې ترتیب سره به واړه متشبثین د کاروبار د ایجادولو وړتیا پیداکړي.

دغه مفکورې او تجربې کیدای شي زموږ په هیواد کې هم د استفادې وړ شي اوهیله ده چې ځوان متشبثین او متقي متمویل اشخاص به یو څه ځینی زده کړای شي. لیکنه د هر چا لپاره ، خو په خاصه د کاروباري لوستونکو او د پوهنتونی علومو په نهادونو کې د استفادي لپاره توصیه کیږي.

والله علی مانقول و کیل

منصوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

د داکتر محمد یونس لنډه پیژندنه

محمد یونس په بنګله دیش کې د ګرامین بانک (د کلیو بانک) موسس دی . دغه بانک په ۲۰۰٦ م کالی کې ۴،۷ میلیونه وړو قرضه اخیستونکو ته ٦،۳۸ میلیارد ډالر قرضه ورکړې وه. دقرضو د بیرته تر لاسه کولو لپاره، ګرامین بانک د (د پیوستون ګروپونه) له سیستم څخه کار اخیست. دغه غیر رسمی کوچنې ګروپونه له یو بل سره په ګډه له بانک څخه د قرض اخیستو درخواست کوي او د پیوستون د ګروپ هر غړی د ګروپ د نورو غړو د ضامین په توګه عمل کوي. پدې ترتیب سره له فقر څخه د نجات او اقتصادي پرمختګ لپاره دوی د یو بل د هڅو ملاتړ کوي.

داکتر محمد یونس یو بنګله دیشئ د ټولنیز کار ایجادونکئ، بانکدار، اقتصادداان او مدنی فعال وو. داکتر محمد یونس ته د ګرامین بانک (د کلیو بانک) د تاسیس او کوچنیو پانګه اچونو او د قرضو اخیستنو په اړه د نوښتګرو کارونو له امله په ۲۰۰٦ م کال د نوبل جایزه ورکړل شوی وه. د ګرامین بانک د قرضه اخیستو د نوښتونو له برکته د بانکونو له خوا د قرض ورکولو دغه سیستم پخپله د ټولني په هغه غریب قشر پوری تعلق پیدا کړ چې په پخوا کې د مروجو بانکي قرضه اخیستو څخه محروم وو. داکتر یونس او ګرامین بانک ته دغه د نوبل جایزه د « د کوچنیو قرضو د اعتبار له برکته د ټو لنې د غریب قشر د ټولنیزو او اقتصادي پراختیاوو او پرمختګ په لاره کې د ددوی د هڅو» له امله ورکړل شوی وه.

محمد یونس او ګرامین بانک ته د سولی د نوبل د جایزی په مراسمو کې د ناروی هیواد د نوبل کمیټې ډاګیزه کړه چې « پایدار سوله تر هغو نشي تر لاسه کیدای تر څو چې د ټولنې ټول وګړي له فقر څخه د خلاصون یوه لاره و نه مومي».

کمیټي زیاته کړه چې « یونس او ګرامین بانک دا وښوده چې حتی د غریبانو هغه ډیر غریبان یې هم کولای شي د خپل پرمختګ لپاره هڅې وکړي». محمد یونس ته د نوبل د سولی په جایزې برسیره نوري متعددې جایزې هم ورکړل شوي دي؛ مثلا: په ۲۰۱۰ م کال کې د پنوسلوانیا د پوهنتون لخوا محمد یونس په تیرو ۲۵ کلونو کې د نړی د ۲۵ ډیر اغیزمنو افرادو له جملې څخه بلل شوی وو.

ډاکتر یونس د یوه بل ډیر لوستل شوي مشهور کتاب مؤلف هم ده: د غریبانو بانک: «واړه قرضونه او د نړیوال فقر په ضد مجادله Banker of the Poor: Micro- Lending and the Battle Against World Poverty

د ۲۰۱۱ م کال د فبروري په میاشت کې محمد یونس له څو نورو سره په ګډه د « ټولنیز کسب اوکار- د یونس نړیوال نوښتګر عمل » بنیاد کیښوود. د ډاکتر یونس دغه بنیاد په ټوله نړی کې د ټولنیزو معضلو د حل لپاره ټولنیز کسب او کار ایجاد او هغه ته یې توسعه ورکوله. سربیره پردې دغه بنیاد «د بشری نوي پانګې په اړه د یونس د لید لوری د تحقق او کاروني» نړیوالی اداري اجرائیه غړی په توګه د ودې په حال کې هیوادونو کې د ټولنیزو کاروبارونو د توسعې لپاره هم آسنتیاوې برابروي او د ودې په حال کې هیوادونو کې دولتونو، شرکتونو، نهادونو او غیر دولتي سازمانونو ته مشاورتی خدمتونه تهیه او وړاندي کوي.

ډاکتر یونس د چیټاګنګ په پوهنتون کې د اقتصاد استاد هم وو خو په ۲۰۱۲ م کال د ګلاسکو د پوهنتون ریس وګمارل شو چې تر ۲۰۱۸ م کار پوري یې هغهدنده تر سره کوله. محمد یونس د ګرامین بانک موسس او مدیره هیئت غړی وو خو د ۲۰۱۱ م کال د مارچ په میاشت کی د بنګله دیش حکومت نوموړی د تخلفاتو او د عمر د زیاتوالي په وجه له دغو وظایفو څخه برطرف کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱. يو نوی ډول کاروبار

په ۱۹۹۱ م کال کې د شوروی اتحاد تر پاشل کيدو وروسته د آزاد بازار[1] تصور د نړۍ په مخ خپور شو. د آزاد بازار اقتصاد په چين، جنوبی اسيا، د جنوبی امريکا په ډيره برخه، غربی اروپا او حتی په پخواني شوروي اتحاد کې خپلې ريښې وغځولې. ډير داسې شيان شته چې آزاد بازار يې په ډيره عالي توگه تر سره کوي. که هغو ملتونو ته چې د سرمايه داري نظام اوږده مخينه لري، لکه غربی اروپا او شمالي امريکا، وکتل شي، نو د آبادی ډيرشواهد پکې ليدل کيږي. همداراز هلته موږ د تکنالوژيکي نوښتونو، ساينسی اکتشافاتو، او په تعليمی او ټولنيزو برخوکې زيات پرمختگونه وينو. درې سوه کاله پخوا د معاصر سرمايه داري نظام رامنځته کيدو دا ممکنه کړه چې نړۍ پدې موده کې داسی پرمختگ تجربه کړی، چې هيڅکله يې پخوا نه و ليدلی. خو له دغو بريالیتوبونو سره سره، د شوروی اتحاد تر پاشل کيدو را هيسې، چې يو نسل تيرشوی، د نااميدي يو احساس را منځته کيدونکی ده (په سرمايه داری نظام د بې باوري احساس راټوکيدونکۍ ده).

دا باور موجود ده چې سرمايه داري نظام بريالی دی. دکاروبار وده جريان لري، نړيوال تجارت په تيزۍ سره پراخيږي، کثيرالمليتی تصدي گانې د پرمختلونکو ملتونو او په پخواني شوروي اتحاد پورې تړليو هيوادونو په بازارونو کې خپريږی او تکنالوژيکی پرمختگ په مضاعف ډول خپلې ودې ته دوام ورکوي. خو هر څوک لدې سوکالۍ څخه برخمن ندي چې د نړيوالي آبادۍ ويش يې داسی توضيح کوي: د نړۍد عايداتو (درآمد) ۹۴ فيصده د نړۍ د نفوس ۴۰ فيصده افرادو ته ورځي، او د نړۍ پاته ٦۰ فيصده نفوس د نړۍ د عايداتو يوازي ٦ فيصده تر لاسه کوي. د نړۍ نيمايي نفوس د ورځې په له دوو کمو ډالرو گذاره کوي او تر يو بيليون پورې انسانان بيا تر يوه ډالر هم کم عايد لري.

د نړۍ پر مخ غربت او فقر په مساوي توگه ندی تقسيم شوی: د مځکې پر مخ ځينې خاصې سيمې بيا د دغو پرمختگونو تر ټولو بدې اغيزې گالي. د افريقا نيمه صحرايي سيمې، جنوبي اسيا او د لاتين امريکا سلگونه ميليونه غريب وگړي له لوږې سره لاس او گريوان دي. داسی دوراني آفتونه، لکه د ۲۰۰۴ کال څونامي چې د هند د بحر ځينې سيمې يې په کنډوالو بدلې کړي، په دوامداره توگه سلگونه ميليونه غريب خلک وژني. د نړۍ د شمال او جنوب يعنی د نړۍ د آبادو او متباقي وگړو تر منځ فاصله نوره هم زياته شوې ده.

يو شمير هيوادونو چې پدې اخرو دريو لسيزو کې يې له اقتصادي پرمختگ څخه خوند اخيستی بيا د دې پرمختگ لوړ قيمت هم پری کړی دی . چين چې په ۱۹۷۰ ومو لسيزو کې يې اقتصادي اصلاحات په هيواد کې معرفي کړل يوه سريع اقتصادي وده تجربه کړه چې د نړيوال بانک د معلوماتو په بنياد ۴۰۰ ميلونه چينايی وگړي له غربت څخه وژغورل شول. (د دې په نتيجه کی اوس د نړی د فقير نفوس تر ټولو لوی شمير په هند کې دي ، سره لدې چې د چين نفوس وربانَدی زيات دی).

---

[1]. آزاد بازار (Free market) د «عرضې او تقاضا» په تصور بنا يو اقتصادي نظام ده چې د دولت کنترول پکې ډير کم او يا هيڅ وي. برعکس يې کنترول شوی يا پلان شوی اقتصاد (Planned or controlled economy) يا اقتصادي نظام ده چيري چې دولت د توليد منابع په اختيار کې لری او د آبادۍ د ويش او د اجناسو او خدماتو قيم او د مزدورانو مزد تعينوي. د آزاد بازار او سرمايه داري نظام (Capitalism) اصطلاحات معمولا د يو او بل په مفهوم استعماليږي خو يو څه تفاوت سره لري. که څه هم په آزاد بازار او سرمايه داري نظامونو کې عرضه او تقاضا اصل دی، چې د اجناسو د توليد او خدماتو د قيمتونو د تعيين لپاره اساس وي. سرمايه داري اقتصادي نظام د سرمايي د ايجاد او د توليدي عواملو او د هغوی د ملکيت په مسئله باندې تمرکز لري، خو د آزاد بازار اقتصاد بيا د آبادی يا داجناسو او خدماتو په تبادله باندي تمرکز لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دغو ټولو پرمختګونو بیا یو شمیر بدې ټولنیزې ستونځې را منځته کړي دي. د اقتصادي ودې په لور په بیړه کې چینایی حاکمانو دې ته وکتل چې کمپنیو یې د سیمي اوبه او هوا ککړه کړه. برسیره پر دې د پرمختګ سره سره بیا هم د مالدار او غیر مالدار (آباد او غریب) تر منځ ویښ او فاصله زیاتیږي. د تخنیکی شاخیصونو ، مثلا د جینی ضریب[2] Gini Coefficient د محاسبو پر اساس د عایداتو (درآمد) تفاوت په چین کې د هند په نسبت په خراب حالت کې ده.

حتی د امریکا په متحده آیالاتو کې، چې د نړۍ د ډیر آباد هیواد په توګه شهرت لري، هم ټولنیز پرمختګ مایوسونکی دی. له دولسیزو ورو پرمختګ وروسته په اخرو کلونو کې د هغو کسانو شمیر چې په غربت کې ژوند تیروي زیات شو. تقریبا ۴۷ میلیونه خلک (چې د امریکا د نفوس تقریبا شپږمه برخه جوړوي) روغتیایی بیمې نلري او اولیه روغتیایي خدماتو ته د لاسرسي په اړه له ستونځو سره مخ دي. د ساړه جنګ[3] ترختمیدو وروسته ډیرو فکر کاوو چې دفاعي مصارف به کم او روغتیایي او تعلیمی ټولنیز پروګرامونه به زیات شي. خو د ۲۰۰۱ کال دسپتمبر تر پیښې وروسته د امریکا متحده آیالاتو حکومت په نظامي او آمینیتي فعالیتونو تمرکز زیات کړ او غریب وګړي یې له نظره وغورزول.

دغه نړیوال مسایل بې توجه هم پاته نشول.د نوي زریزې په پیلیدو سره ټوله نړۍ منسجمه شوه تر څو دغه مسایل په نظر کې ونیول شي. په ۲۰۰۰ م کال د نړۍ مشران په ملګروملتونو کې سره راټول شول او د نورو اهدافو تر څنګ یې دا وپتیله چې تر ۲۰۱۵ کابل پوري به د نړۍ د فقر کچه نیمایي ته را کښته کړي (د ۲۰۰۰ وم کال په نسبت). خو د نیمایی وخت په تیریدو سره (په ۲۰۰۸ کال) کې د دغه هدف نتایج مایوسونکې دي او اکثر ناظرین باورمند دي چې د زریزی دغه هدف به پوره نشي. (د داکتر محمد یونس – د مقالی لیکوال - په باور: بنګله دیش تر یوه حده دغه هدف ته نژدی کیدونکی دی – هیله ده چې په بنګله دیش کې به د فقر کچه په ۲۰۱۵ کال کې نیمایی ته را کښته شوي وي).

څه شی غلط دي؟ پداسی نړۍ کې چې د آزادې تصدۍ ایدیالوژۍ یو ریښتنی سیال نلري، نو د ډیرو خلکو لپاره آزاد بازار ولې ناکام شو؟ پداسې حال کې چې یو شمیر ملتونه د ډیرې سوکالۍ او آبادۍ په لور روان دي، ولې ډیر نور بیا شاته پاته شول؟

دلیل یې ساده ده: نا فلتر شوي بازارونه د دوی په موجوده شکل سره د دې لپاره ندي چې ټولنیزې ستونځې را کمې کړی، بلکې غالبا به فقر ، مرضونه، ککړتیا، فساد، جرمونه او د مساوات نشتوالی (تفاوتونه) لانور هم ورسره ډیرشي.

---

[2] د جینی ضریب یا د جینی ممیز د و لسونو په سطحه د درآمد (عایداتو) ویش بیانوي. دغه تصور په ۱۹۱۲ م کال د ایتالیایی احصائیه پوه Corrado Gini له خوا را منځته شو چې معمولا د اقتصادي غیرمساوات یو مقیاس بلل کیږي. دغه ضریب د درآمد (عاید) یا په بل عبارت د نفوس پر سر د آبادي ویش اندازه کوي او د (صفر) او (یوه) تر منځ قیمت اخلي.د دغه ضریب صفر قیمت د نفوسو تر منځ د عایداتو بشپړ مساوي او یو د هغو بشپړ غیر مساوی حالت بیانوي. د دغه ضریب د (یو) قیمت (د عاید بشپړ غیر مساوت) دا معنی لری چې په یوه ټولنه کې یوازې یو کس ټول عاید ترلاسه کوي او نور ټول بیا صفر عاید لري.

[3] سوړ جنګ (Cold war) د امریکا او شوروی اتحاد او د دوی د متحدانو تر منځ یو دوامداره کشکمش او تقابل وو. دغه نوم لومړي ځل تر دوهم نړیوال جنګ وروسته په ۱۹۴۵ م کال کې د Georg Ovel په یوه لیکلي مقاله کې ذکر شوی وو. سوړ جنګ د دغو دوو قطبونو تر منځ په سیاسي، اقتصادي او تبلیغاتی او تر یوه محدوده حده په تسلیحاتي جبهو کې یو ډول سیالي او تقابل وو. د شوروي تر ړنګیدا وروسته د ساړه جنګ تصور هم هیر شو او یو قطبي نړۍ را منځته شوه چې امریکا پکې یکه تازه ښکاریده. داسي ښکاري چې پدې اخرو کې د ناتو د دوامداره پراختیا او د روسیی انزوا او دوامداره تحقیر د یو ډول نوي ساړه جنګ بنه را منځته کوي. په سوریه او تر یوه حده په لیبیا کی د امریکا او متحدانو (ناتو) او اوسنی روسیي مخامخ کیدل او په اوکرایین کې روانه جګړه د یو بل ډول ساړه یا «نیمه تاوده»؛ جنګ نښې بیانوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه (د مقالی لیکوال) د نړیوالی[4] نظریه تایدوم – آزاد بازار باید د هیوادونو له حدودو څخه د باندی توسعه پیداکړي، د ملتونو تر منځ تجارت اجازه ولري، او د سرمایو جریان (انتقال) او دولتونه باید بین المللی کمپنیو ته د تجارت او کاروبار اسانتیاوو چمتو کولو ته علاقمند وي، او د مالیی مناسب قوانین او اسانتیاوی ورکړي. نړیوالی (نړیوالتوب) د کاروبار د یوه عمومی اصل په حیث غریبو خلکو ته د نورو بدیلونو په نسبت ډیره ګټه رسولای شي. خو د یوه صحیح نظارت او لارښود د نه موجودیت په صورت کې نړیوالي یو لوی باالقوه ضرر هم کیدای شي.

نړیوال تجارت د یوه سل لینه لوی جرنیلی سړک په شان ده چې پر مځکه باندې ډیرې ترافیکی څلور لارې او یو پربل باندی د تیریدو مواقع لري. که په دغسي یوه لوی سړک ترافیکی اشارې، د سرعتونو د کنترول نښې، د وزن او جګوالي محدودیتونه او یا د سړکونو نښې نه وي، نو د مځکې مخ به د لویو قدرتمندو اقتصادونو لوی ټرکونه ونیسي. واړه موټرونه – د یوه بزګر داکسن موټر، یا د بنګله دیش د غوایانو ګاډی او یا بایسکلي کراچی به له دغسې لوی سرک څخه ایستل کیږي.

د دې لپاره چې د «دوه طرفه ګټلو – دوه طرفه برد» نړیوالتوب ولرو، موږ باید عادلانه ترافیکي قوانین، ترافیکي اشارې او ترافیکي پولیس ولرو. دا اصل چې « هر څه د پیاوړي دي» بیا باید په داسی اصل تعویض شي چې دا تضمین کړي چې غریب ترین هم پدې جرنیلي سرک باندی لار لري. که داسي نه وي، نو بیا به نړیوال آزاد بازار د اقتصادې امپریالیزم په کنترول کې راځي.

په عین حال کې محلي، ساحوي او ملي بازارونه هم مناسبو مقررو او کنترول ته اړتیا لري تر څو د غریبو خلکو ګټې خوندي کړي. د د غسی کنترول د نه موجودیت په صورت کې به مستعد (آباد خلک) په آسانی سره حالات د خپلې ګټې په خوا ورکاږه کړي.

په ورځني ژوند کې د نامحدوده یو لینه سرمایه داری منفی اغیزې هرچیري لیدل کیږي- مثلا هغه نړیوالې تصدی چې فابریکي د نړی په غریبو هیوادونو کې تاسیسوی، چیری چې ارزانبیه مزدوران (د ماشومانو په شمول) په اسانی استثمار کیدای شی، تر څو د دوی ګټه زیاته شي؛ هغه کمپنی چې د خپلو پیسو د سپما لپاره د هوا، خاورې او اوبو د ککړتیا عامل ګرزي؛ یا هم د اعلاناتو کمپنی ګانی چې د مضرو یا غیر ضروري محصولاتو د پلورلو لپاره د بازار موندني غولونکونکي نشرات کوي.

په نورو برسیره،موږ وینو چې د اقتصاد ټول سکتور د بشر غریب قشر،چې د نړی نیمایی نفوس جوړوي، له پامه غورزولي دي. په اقتصادي سکتور کې د نړیوال تجارت تمرکز په خلکو باندی د داسي لوکسو موادو خرڅلاو وي چې د دوی په کار نه وي، خو د کمپنیو ګټه پکې ډیره وي.

زه په آزاد بازار باندې د ټولو لپاره د آزادي د یوه الهام اخیستونکي منبع به حیث باور لرم ، نه د یوه وړوکي ممتاز قشر د انحطاط د مهندسی د وسیلې په حیث. د نړی آبادو هیوادونو په شمالي امریکا، اروپا او د اسیا په یوه برخه کې د نوښتګرو انرژیو، موثریت او د تحرک له قدرت څخه، چې د آزاد بازار تولید او محصول دي ، ډیره زیاته ګټه ترلاسه کړه. ما خپل ژوند دې ته وقف کړ چې د آزاد بازار عین دغه ډول ګټې د نړی ډیرو هیرو شویو پرګنو ته راوړم – یعنی هغو ډیرو غریبو بشري کتلو ته کوم چې د بازار په اړه د اقتصاد پوهانو او کاروباریانو په خبرو کې کوم خاص عامل نه بلل کیږي.

---

[4]. نړیوالي Globalization هغه پروسه ده چې له مخې یې تجارت او کاوبارونه او نور سازمانونونه (د تعلیمی، فرهنګي، سیاسی او بشری سازمانونو په شمول) په نړیواله سطحه اغیزو ته پراختیا ورکوي او یا په نړیواله پیمانه عمل کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما تجربو دا وښووده چې آزاد بازار لکه څنګه چې قوي اوګټور ده، کیدای شي داسي مسایلو ته لکه نړیوال فقر او د محیط تنزل (خرابوالي) ته ځواب ویونکی شي، خو هغه وخت چې یوازی او په بیرحمانه توګه د هغه د مستعدترینو (مالدارترینو) واکدارانو (سهم لرونکو) مالي اهداف/ګټې پوره کړي.

آیا دولت یو ځواب ده؟

ډیر خلک داسې فرضوي چې آزادبازار ټولنیزې ستونځې نشي حل کولای، خو حکومتونه یې کولای شي. لکه څنګه چې شخصي سکتور د ځاني منافعو لپاره وقف شوی وي، نو داسې انګیرل کیږي چې حکومتونه به د ټولنو د ګټو نمایندګي کوي. له دغه ځایه څخه دا باور لرل منطقي ښکاري چې لوی پیمانه ټولنیز مشکلات باید د حکومت د صلاحیتونو په محوطه کې وي.

حکومت کیدای شي پدې کې مرسته وکړي چې زموږ لپاره مطلوبه یوه نړۍ، چې موږ پکې ژوند کول غواړو، جوړه کړي. یو شمیر داسې وظایف دي چې د افرادو یا خصوصي بنسټونو په لاس نشي تنظیمیدای – مثلا ملی دفاع، یو مرکزی بانک چې د اسعارو وړاندي کول او بانکي کاروبار تنظیموي، ، ملی تعلیمی نظام، ملی روغتیایي خدمات تر څو ټولو ته د روغتیایی خدماتو د رسد اطمنان حاصل شي او د عامه آفاتو اغیزې کمې کړای شي. دا هم مهمه ده چې حکومت د مقررو د وضع کولو له لاري پانګه اچونه کنترول او محدوده کړي – لکه ترافیکی قوانین.که څه هم په نړیوال اقتصاد کې د نړیوالی اړوند مقررې او قوانین لاتر اوسه هم د بحث موضوع ده او یو بین المللی اقتصادي نظم باید بشپړ را پیدا شي، اما ډیر حکومتونه په ملي او محلي سطحو د آزاد بازار ښه مراقبت کوي. دغه خبره تر ډیره په ریښتینو صنعتي هیوادونو کې ډیره رښتیا ده چیرې چې سرمایه داري نظام اوږده تاریخي مخینه لري او دموکراتیکو حکومتونو هلته په تدریجي توګه د آزاد بازار د تنظیمولو مناسب مقررات او سیستمونه پیاده کړي دي.

په دغسي مواردو کې (مالي) ترافیکي قوانین د آزاد بازار څخه د نظارت له لاري د غذا او دواګانو کاروبار تنظیموي او د مشتریانو د غلطولو مخنیوی کوي، مثلا د خطرناکو او مضرو محصولاتو خرڅلاو، د دروغجنو اعلاناتو خپرول، د قراردادونو څخه کوږوالی او د چاپیریال د ککړتیا پر خلاف قوانین. دغه قوانین د معلوماتو/ارقامو چوکاټ ایجاد او تنظیموی چې د هغه په حدودو کې کاروبار او کاروباری اجرات تر سره کیږي- مثلا د اسعارو د ذخایرو اجراآت، د شرکتونو د مالی چارو معلومات افشا او خپرول، او د محاسبو او کنترول معیاری کړني. دغه مقررې او قوانین دا تضمینوي چې کاروبارونه په مناسبه سطحه پرمخ بیول کیږي.

د کاروبارونو لپاه ترافیکی قوانین بی عیبه او کامل هم نه وي او همیشه په ښه توګه نه اعمالیږي او پدې توګه د قوانینو له موجودیت سره سره ځینې شرکتونه بیا هم مشتریان غولوي، چاپیریال ککړوي او پانګه اچوونکي هم غولوي. دغه ډول ستونځې په خاصه توګه په پرمختلونکو هیوادونو کې ډیرې درنې او جدي وي، چیري چې حکومتونه یې ضعیف او اداري یې فاسدې وي. په پرمختللیو هیوادونو کې حکومتونه معمولا د چارو د تنظیم وظایف په ښه توګه تر سره کوي، که څه هم د۱۹۸۰ یمی لسیزی را پدیخوا محافظه کار سیاستمداران[5] هڅې کوي او له هر ممکن فرصت

---

[5].په غربي سیاسی قاموس کې د محافظه کار او دموکرات دوه اصطلاح ګاني دي. د محافظه کار اصطلاح هغه سیاسی لید لوري ته راجع کیږی چې د پخوانی عرف (که حکومتی نظام وی یا اجتماعي ، اقتصادي یا بل څه) باندي ټنګار لري او د مودرن (عصری کیدو) سره مخالفت ښیي. په مجموع کې محافظه کاران په ټولنیزو امورو، په خاصه اقتصادي چارو کې د دولت په کم او د آزاد بازار په لوی رول باندي تاکید کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه يې ګټه اخيستې چې د حکومتونو د تنظيم امور له نظره وغورزول شي. بيا هم حتی د کاروباري امورو يو ډېر اعلی حکومتي نظارت او کنترول سيستم هم يوازې بس نه وي چې د جدي او درنو ټولنيزو مسايلو حل کول خو لا پريږده چې حتی ور سره د مقابلې کولو تضمين وکړي. د نظم او کنترول حکومتي سيستمونه د کاروبارونو په لارو چارو اغيزې لرلای شي، خو هغو ساحو ته چې کاروبارونه يې له پامه غورزوي، رسيدګی نشي کولای. تجارت او کاروبارونه د مسايلو په حلولو نشي مامور کيدای او يو ډول محرکاتو ته اړتيا لري تر څو دا کا رکول وغواړي.

کاروباری ترافيکی قوانين په نړيوالو اقتصادي لويو لارو (جرنلی سرکونو) د وړو موټرونو او لاريو او حتی ريکشاګانو لپاره هم د تګ راتګ ځای ځايګی برابرولای شي. خو د ميليونونو هغو خلکو په هکله چې حتی د عادي عراده جاتو مالکان هم نه وي، څه وشي؟ په ميليونونو هغه ښځې، او ماشومان به څه کوي ، چې د دوی بنيادي بشري اړتياوې لا هم بې ځوابه پاته دي ؟ څنګه وکولای شو چې د نړۍ نيمايي نفوس چې د ودې په ټيټه سطحه کې دي، د دې وړتيا او قابليتونه تر لاسه کړي تر څو دوی هم د نړيوال اقتصادي څرخ روان جريان ته را پورته شي او پدې ترتيب د آزاد بازار په اقتصاد کې سيالي وکړای شي؟ اقتصادي تمځايي اشارې او ترافيکي پوليس دغه کار نشي ترسره کولای.

حکومتونو د تاريخ په اوږدو کې هڅې کړي دي چې د دغه ټولنيزو مسايلو حلولو ته لاره پيداکړي. په منځنيو پيړيو[6] کې انګلستان ضعيف قوانين لرل چې نه يې شو کولای د هغو خلکو مرسته وکړي چې په بله لاره يې نشو کولای. معاصر حکومتونه داسي پروګرامونه لري چې ټولنيزو مسايلو ته رسيدګي کړای شي، مثلا حکومتونه ډاکټران، نرسان، معلمان، ساينس پوهان، ټولنيز کارکوونکي او څيړونکي استخداموي تر څو د بی وسه وګړو ملاتړ وکړي.

په ځينو هيوادونو کې حکومتي ايجنسيانې د فقر په له منځه وړلو، ناروغيو او نورو ټولنيزو مصايبو په کمولو کې تر نيمي لارې رسيدلي دي. بنګله ديش يو له دغسي هيوادونو څخه ده چې د نړۍ يو له پر نفوسه منطقو څخه شميرل کيږي چې ۱۴۵ ميليونه وګړي يې د امريکا د ويسکونسن د ايالت په برابر ساحه[7] کې اوسيږي. که په بله ژبه ووايو چې که د ټولې نړۍ نفوس د امريکا په متحده آيالاتو کې سره را ټول کړو نو د نفوسو تکاثف ميزان به يې د بنګله ديش د (هغه وخت) نفوس د تکاثف تر ميزان لږ کم وي. لدې سره سره بيا هم بنګله ديش د نفوس د فشار د کچې په را کمولو کې ښه پرمختګ کړی دی. په اخرو دريو لسيزو کې د مور په سر د اولادونو په ميزان کې د پام وړ کمی راوستل شوی او دغه تمايل لا روان دی. (په ۱۹۷۵ م کال کی د مور په سر ٦٫۳ خو په ۱۹۹۹ م کې بيا دغه ميزان ۳٫۳ ته راټيټ شو). دغه جالب او د توجه وړ ښه والی تر ډېره حده د حکومت د هڅو له برکته را منځته شو چې د هيواد په سطحه د روغتيايي کلينيکونو له لارې د ولادتونو تر منځ د واټن د مراعات لپاره لازم محصولات ويشل ، معلومات خپرول او روغتيايي خدمات وړاندي کول پکې شامل وو. د فقر په پرمختګ او د فقر په تخفيف او کمښت کې غيردولتي موسساتو او همداراز د ګرامين بانک هڅو هم مهم رول ولوباوه.

حکومتونه د ټولنيزو مسايلو د حل په اړه ډېر څه کولای شي. حکومت لويه اداره وي او د دې قدرت لری چې د ټولنو هر ګوټ ته ورسيږی او د مالياتو له لارې ډېر منابع بسيج او را ټول کړي. د غربيو هيوادونو حکومتونه هم د نړيوالو مرستو له صندوق څخه اعانې او کم سوده يا بې سوده پورونه تر لاسه کولای شي. نو دا آسانه ښکاري چې ټولنيز مسايل

---

[6]. منځنی پيړۍ Middle Ages د اروپا په تاريخ کي په پنځمه ميلادې پيړۍ کې د روم د تمدن د سقوط څخه را وروسته بيا په اروپا کې د رينيسانس تر دوري پوری (تقريبا ۱۳- ۱۵ ميلادي پيړۍ پوری) تاريخی دورې ته ويل کيږي.
[7]. د بنګله ديش نفوس اوس ۱۶۳ ميليونه دی او خاوره يې تقريبا د افغانستان څلورمه برخه کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره را ونغښتل او د دولت په غاړه کې ور واچول شي او ورته ووايی چې «دغه ده در وايې خله او سم يې کړه»! خو که دغه طريقه موثره وای نو ټولنيز مسايل به لاپخوا حل شوي وای. د ټولنيزو مسايلو موجوديت د ا ثابتوي چې حکومتونه يوازي په خپل ځان دغو مسايلو ته ځواب ولی نشي ويلای؟.

د دې سوال د ځواب دلايل يو څو دي. يو دا چې حکومتونه ممکن غير موثر وي، ورو عمل کوي، فساد ته تمايل پکې وي، بيوروکراسي پکې زياته وي او د ځان دايمی کار يې بولي. دغه ټول بيا د حکومتونو د ګټې جانبي عوارض دي چې: د حکومت حجم لوی وي (پړسيدلي اداری جوړښتونه)، قدرت، او متمول او مالدار قشر په حتمي توګه حکومتونه غټوي او ځانته يې جذبوی تر څو يې د خپل قدرت او مال د زياتوالي لپاره وکاروي.

حکومتونه معمولا د شيانو د ايجاد لپاره ښه وی خو چې کله د هغو شيانو د وجود ضرورت رفع شي او د حکومت د اوږو بار وګرزي، نو د هغو د بندولو لپاره بيا ښه نه وي. د ګټو ترلاسه کول – مخصوصا د وظايفو، په هره نوي اداره کې ايجاديږي. په بنګله ديش کې هغه مامورين چې يوازي د دې لپاره ګمارل شوي وو چې په دولتي ادارو کې ساعتونه کوک کړي (چاپی ورکړي)، سره لدې چې هغه ساعتونه په بريښنايی ساعتونو تعويض شول خو دغو مامورينو تر کلونو پورې دغه بستونه ساتلی وو او تنخواوی يې اخيستې[8]. سياسيون هم په حکومتي ادارو کې د موثريت مانع ګرزيدای شي- که څه هم (سياسيون) شايد د شفافيت «حسابدهي» په معنی وي.

دا واقعيت چې د خلکو ګروپونه دا غواړي چې حکومت د دوی ګټې وساتي او په خپلو نمايندګانو فشار راوړي چې د دوی د ګټو حمايت وکړي، او دغه بيا د دموکراسۍ يوه اساسي ځانګړتيا ده. خو په عين حال کې دغه اړخ بيا کله کله داسي معنی پيداکوي چې د پرګنو د منافعو په عوض د يوه يا څو باقدرته متنفذو ګروپونو منافع معتبرې وبللي شي. د مثال په توګه په امريکا کې د غير معقول او غيرموثر روغتيايي اسانتياوو سيستم، چې په لسګونو ميليونه خلک يې له روغتيايي بيمو څخه بې برخې کړي دي. د بيمو په دغه ناروا سيستم کې د اصلاحاتو راوړل ځکه نا ممکن دي چې د باقدرته بيمه اي او دواسازي کمپنيو له ګټو سره مغايرت لري. د حکومتونو دغه ارثي کمزورتياوې دا توضيح کوي چې ولې د پخواني شوروي اتحاد دولتي کنترول شوی اقتصادي نظام بالاخره وپاشل شو اوسقوط يې وکړ. د حکومت دغه ډول کمزروتياوې داهم توضيح کوي چې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ولي خلک د دولت په ملکيت او پشتوانه باندي د ټولنيزو مسايلو د حل سره خوشحاله نه دي. حکومتونه بايد زموږ د بدترينو مشکلاتو په رفع کولو کې مرسته وکړي خو حکومتونه يې يوازی په خپل سر نشی حل کولای.

---

[8]. زموږ د هيواد په اردو کې هم د فيل د ډاکټر قصه شته، سره لدې چې په موجوده نظامي جزوتامونو کې فيل نه وو خو د پخواني تشکيل سره د فيل ډاکټر وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غیر انتفاعي (خیریه) مؤسساتو سهم

د نړۍ په سطحه له حکومت څخه سترې شوي ډیر هغه خلک چې د ټولنیزو مسایلو په اړه فکر او اندېښنه لري،غیر انتفاعي یا غیر منفعتي موسسات (Non Profit Organizations) یې پیل کړل تر څو د ټولینزو مسایلو د حل په اړه یو څه وکړي. د غیر انتفاعي اصطلاح ډیر مختلف شکلونه لري او په مختلفو نومونو یادیږي: غیر انتفاعي مؤسسات، غیر دولتي مؤسسات ، رضاراکارانه مؤسسات، خیریه ټولنې، بشردوستانه بنسټونه، او نور.

«رضاکار» خدمت له نورو انسانانو سره د بنیادي خواخوږي په تصور او فکر کې ریښه لري. د نړۍ ټول ادیان خپلو پیروانو ته لارښوونه کوي چې له محتاجو سره مرسته وکړي. په ځانګړي ډول په اضطراری حالاتو کې غیر انتفاعي بنسټونه مرستې تر لاسه کوي چې زیانمن شوو کسانو ته یې ورسوي. مثلا یو کال په بنګله دیش کې د بحر د مد او جذر څخه د را سر شویو سیلابونو په وخت د نړۍ له مختلفو برخو څخه سخاوتمندانه مرستو په بنګله دیش کې دلسګونو زرو انسانانو ژوند وژغوره. له دغه سره سره دا ثابته شوه چې غیر انتفاعي موسسات په یوازی سر د ټولنیزو ستونځو د ځوابولو لپاره کافي نه دي. دوامداره او حتی ورځ په ورځ خرابیدونکي نړیوال فقر، سیمه ایز ټول شموله امراض ، بې کوري، لوږه، او د چاپیریال ککړتیاوې د دې ادعا لپاره کافي شواهد دي چې دا ښیي چې رضاکار فعالیتونه دغه کار نشي تر سره کولای.

رضاکاري هم په خپل ځان کې یو ډول ذاتي کمزورتیاوې لري: رضاکاري د سخي افرادو، مؤسساتو او یا هم د دولتي اجنسیو په دوامداره اعانو باندي تکیه لري. کله چې دغه اعانې ودریږی نو د رضاکارانه مؤسساتو هغه ښه کار هم دریږي. بر سیره پردې د غیر منفعتي مؤسساتو له هر ریس څخه دا خبره اوریدل کیږي چې د ټولو اړتیاوو د رفع کولو لپاره کافي پیسي ورسره نشته. حتی که (د خلکو) اقتصاد قوي هم وي او د خلکو بټوې له پیسو هم ډکې وي، بیا هم د عایداتو څخه د رضاکارانه اعانو ورکولو لپاه یو ه محدوده برخه وي. په سختو وختونو کې چې کله د اړوخلکو ضرورتونه ډیر زیات وي، نو د اعانو اندازه هم کمه وي.رضاکاري د څاڅکو د تجمع د اقتصاد یو شکل ده نو کله چې څاڅکی بند شي، نو له اړو سره مرسته هم بندیږي.

په اعانو باني اتکا کول نور مشکلات هم را پیداکوي. په داسي هیوادونو کې چې ټولنیز مسایل ډیر زیات دي، لکه بنګله دیش، د جنوبي اسیا په نورو سیمو، د لاتین امریکا په لویه برخه او نیمه صحرایی افریقایي سیمو کې د رضاکاره فعالیتونو لپاره موجود منابع معمولا ډیر لږ پیداکیږي. سربیره پردې د دغسې سیمو لپاره د لرې پرتو متمولو هیوادونو له وګړو څخه د داسې سیمو لپاره چې هغوی هیڅ نه وي لیدلي او هلته د داسې خلکو لپاره چې هغوی یې هیڅ نه پیژني، د اعانو د تر لاسه کولو دوامداره علاقه ساتل هم ستونځمن کار وي- مستمرې اعاني تر لاسه کول مشکل وي. دغه ستونځه د منلو وړ ده، خو په نتیجه کې یې د هغو هیوادونو وګړې چې جدي او حادې ټولنیزې ستونځې لري، بې توجه پاته کیږي.

دغه ستونځه د بحرانونو د وقوع پر وخت لا لوییږي، مثلا کله چې هلته طبعي آفات رامنځ ته شي، کله چې جنګونه د ولسونو د پاڅون سبب شي او بیا ورڅخه رنځیږي، کله چې وبایي ناروغیانې خپرې شي، او چیري چې یوه سیمه د چاپیریالي سقوط په وجه نوره د انسانانو د اوسیدو وړ نه وي. همداراز د رضاکاري عرضه په چابکۍ سره د تقاضا په اندازه نه وي. په اوسنیو حالاتو کې له نړۍ څخه په مکرره توګه خبرونه خپریږی چې دومره اندیښنې او د توجه وړ تقاضا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښخوا هيڅکله نه وه واقع شوي. له تلويزيونو څخه د ډراماتيکو او مهيجو فاجعو راپورونه د رضاکارو زمريانو د اعانو اسهام ژر جذبوي، پداسي حال کې چې نوري مهيجې فاجعي چي کمي خپريږي[9]، بيا له پامه غورزيدلي پاته کيږي. او بالاخره اعانه ورکوونکي هم «ستړيږي او حوصلې بايلي» او بالاخره اعانه ورکوونکي هم دريږي[10].

په نتيجه کې ويلای شو چې د غير انتفاعي مؤسساتو د موثريت لپاره يو حد او اندازه ده. په دوامداره توگه له تمويلونکو افرادو او بنسټونو څخه د اړتيا وړ اعانو راټولول د غير انتفاعي موسساتو انرژی او وخت نيسي، پداسي حال کې چې دوی بايد د خپلو پروگرامونو د ودې او توسعې پلانونه جوړ کړي وای. له دغه ځايه پدې کې شک نشته چې غيرانتفاعي موسسات د ټولنيزو ستونځو سره د مقابلې لپاره ډير پرمختگ نشي کولای.

له هغو ټولو ښو کارونو سره سره چې غير انتفاعي موسسات، غير دولتي موسسات او بنسټونه يې تر سره کوي، له دوی څخه د نړۍ د ټولنيزو بدبختيو د حل توقع نشی کيدای. د دغه ډول موسساتو ماهيت ته په کتو سره په واقعيت کې داسي توقع لرل ناممکنه بريښي.

---

[9]. لکه چې اوکراينی مهاجرو دغه حقيقت ښه بيان کړ – د اوکريين تر جگړي مخته امريکا او اروپا د مهاجرو په مخ تقريبا دروازي تړلي وی او ښې لاسی محافظه کار سياست مداران د مهاجرو پر خلاف علني دريدلی وو، خو د اورکرايين مهاجرو ته يي بيا لبيک وايه او په خپلو کورونو کې يې ځای ورکاوو. داسی عوامل لکه رنگ، مذهب او سياسی ملحوظات به موثر وو، خو د اورکايين جگړي ته د روسيی د تهاجم پر خلاف زياتو تبليغاتو هم خپل ځای پکې لاره.

[10]هغه متل چې وايي « مهمان يک روز، دو روز اما نه تا نوروز«!

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو جانبه نهادونه – انکشافي نَخَبه ګان

څوجانبه نهادونه یوبل ډول موسسات دي چې د دولتونو لخوا حمایه او تمویلیږي او د ټولنیزو ستونځو د هواري لپاره پیژندل شوی رول لوبوي. د دوی ماموریت دا ده چې پهٔ هغو هیوادونو او سیمو کې چې د شمالي نیمې کرې د مستعدو ملتونو څخه وروسته پاته دي د اقتصادي ودې د تقویې له لاري فقر او غربت له منځه یوسي. د څوجانبه نهادونو له جملې څخه نړیوال بانک بیا د نورو په سر کې راځي. نړیوال بانک د خصوصی سکتور یوه کړکۍ لري چې **دتمویل بین المللي شرکت**[11]یې بولي. څلور نور ساحوي انکشافي بانکونه هم دي چې د نړیوال بانک څخه پیروي کوي. له بده مرغه چې څوجانبه نهادونو هم په عمل کې خپل مسلکي ټولنیز اهداف ندي ترلاسه کړي. د حکومتونو په شان دوی هم بیوروکرات، محافظه کار، ورو حرکت کوونکي، او معمولا د ځان پالونکي ګرزیدلي دي. د غیرانتفاعي موسساتو په شان دوی هم په مزمنه توګه له لازم بودجوي کمښت سره مخ وي، په آسانۍ تکیه نشي وربانديې کیدای او په خپلو پالیسیو کې متناقض وي. ددې په نتیجه کې هغه سلګونه بیلیونه ډالر چې دوی پدې اخرو لسیزو کې مصرف کړل تر ډیره حده غیر موثر ثابت شوي دي – په خاصه د نړیوال فقر د امحا او له منځه وړلو په شان د اهدافو اړوند شاخصونو له مخې.

د فقر او غربت له منځه وړل د نړیوال بانک په شان د څوجانبه نهادونو د اساسي اهدافو له جملې څخه دي، خو دوی د دغه هدف د لاسته راوړلو لپاره په لویه پیمانه اقتصادي ودې باندي تمرکز کوي. ددې معنی داده کله چې په یوه هیواد یا سیمه کې د **ټول کورني تولید**[12]کچه جګه شي، نو نړیوال بانک مدعي کیږي چې دوی خپل ماموریت سرته رسولی دی. د ټول کورني تولید وده کیدای شي په غیر معمولي ډول ورو وي؛ دغه وده کیدای شي داسي وي چې غریبو خلکو ته یې هیڅ ګټه نه وي رسیدلي؛ کیدای شي دغه وده حتی د غریبو د تاوان له برکته تر لاسه شوي وي. خو بیا هم هیڅ یو له دغو دلایلو څخه نړیوال بانک د خپلو پالسیو بدلولو ته نه ترغیبوي.

پدې کې هیڅ شک نشته چې د فقر په راټیټولو کې وده یا پرمختګ ډیر مهم ده، خو داسي انګیرل چې د فقر په کمښت کې یوازي دا مهمه ده چې وده ارتقا وکړي، پالیسي جوړونکې دې ته اړباسي چې باید د صنعتي کیدو او میکانیزه کیدو لپاره زیربناوې جوړې شی[13].

د ودي او پرمختګ هغه رویش چې نړیوال بانک یې تقویه کوي، مختلف ډولونه لري چې ځینی یې له اندیښنو څخه خالي نه او له مخاطرو سره ګډ وي. یو ډول پرمختګ یا وده د «غریب نواز» او بل ډول یې «غریب دوښمنه» پرمختګ په نوم بلل کیدای شي، چې معمولا د پالیسی د دوو ځانګړو بدیلونو په بڼه ظاهریږي. داسي انګیرل کیږي چې ولو که پالیسي سازان د «غریب نواز پرمختګ» تشخیص هم درست وکړای شي او د ترلاسه کولو لپاره یې کار هم

---

[11]International Finance Corporation (IFC)

[12]Gross Domestic Product (GDP)

[13]. د مقالې د مولف له نظره صنعتي کیدل، او میکانیزه کیدل د غریبو په ګټه ډیر نه، بلکې د سرمایه دارو په ګټه وي. د میکانیزه کیدو په صورت د غریبو خلکو لپاره کارونه کمیږي او د صنعتي کید په صورت کې د چاپیریال ککړتیا متصوره وي، چې په مستقیم او غیر مستقیم ډول دغه ډول زیربناوي بیا د ټولنو دغریب قشر لپاره تاواني بلل کیدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي، خو بیا به هم هغه حقیقي مسئله به يې ورکه کړي وي. واضح ده چې د پالیسی سازانو هدف داوي چې یو اقتصادي څرخ ایجاد کړي تر څو غریب خلک په هغه اقتصادي څرخ کې ځای شي[14]. پدې ترتیب پالیسي جوړونکې د غریبو خلکو، په خاصه د ښځو او د بې بضاعته کورنیو د ماشومانو هغه عظیم او سرشاره پټ استعدادونو ته توجه نه کوي او له پامه يې غورځوي. دوی غریب قشر د یوه مستقل رول لوبوونکي (اکتور) په حیث نشي لیدلای. دوی د ټولنو او په ټولنه کې د غریبو خلکو د روغتیایي، تعلیمي او د کاري چارو په اړه اندیښنې لري، خو دوی دا نشي لیدلای چې غریب خلک کولای شي پخپله (پدې اړه) رول لرونکي وي[15]. پداسي حال کې چې غریب خلک هم کولای شي ځانته شغل پیداکړای شي، متشبث وي او نورو ته هم کار ایجاد کړي.

پردې سربیره، پالیسي جوړونکي د پرمختګ په خپلو هڅو کې د مخکی له مخکې تاسیس شویو نهادونو د لا تقویه کیدو پر تلاشونو تمرکز کوي.پدې هکله هیڅکله هم بحث نه کوي چې ممکن دغه موجوده نهادونه به د فقر او غربت د رامنځته کیدو او یا دهغه په دوام کې برخه ولري. هغه نهادونه او هغه پالیسی ګاني چې پخپله د فقر د ایجاد وسیله شوي وي، د هغه د له منځه وړلو اعتماد نشي وربانديي کیدای، برعکس د فقر د له منځه وړلو لپاره باید نوي نهادونه طرحه او ایجاد شي تر څود غریبو ستونځي حل کړای شي.

نوري ستونځې د هغو چینلونو د انتخاب له ساحې را ولاړیږي چې تمویلونکي يې د پروژو د تعیین او عملي کیدو لپاره انتخابوي. بین الدولي (د دو دولتو تر منځ) او څو جانبه (د یوه هیواد او بین المللی نهادونو (مثلا نړیوال بانک) تر منځ) دواړه تمویلونکې تقریبا یوازی د حکومتي نظام له لاري مرستندویه کارونه ترسره کوي. د دې لپاره چې واقعي اغیزې تر لاسه شي، نو دوی باید دې ته اجازه ورکړي چې د ټولنو له ټولو برخو سره کار وشي او باید دې ته تیار وي چې له دولتي حلقو څخه د باندې په ټولنو کې له موجودو ابتکاري ظرفیتونو څخه ګټه واخیستله شي. زه باوري یم چې که تمویلونکي له حکومتي نظام څخه د باندې ټولنې ته ورسیږي، دوی به ډیر په زړه پوري نوښتونه پیدا کړي. دوی کولای شي چې له وړو پروژو څخه پیل وکړي او که مثبت نتایج يې ترلاسه شول، نو بیا د نوره وده هم وکړي.

له کلونو راهیسي ما د نړیوال بانک او د ګرامین بانک[16]کاروباري سبک او سلیقې سره مقایسه کولې. په نظري توګه موږ یو ډول کاروبار لرو چې له غریبو خلکو سره مرسته کوو تر څو له فقر څخه خلاص شي، خو هغه طریقه چې موږ وربانديي دغه هدف تعقیبوو بیا ډیر فرق سره لري .

---

[14]. د ډاکټر یونس هدف شاید دا وي چې د نړیوال بانک د فقر د امحا رویشونه دا ایجابوي چې پالیسي جوړونکې داسی یو اقتصاد وغواړي چې کارونه پیدا او پدي ترتیب غریب خلک په کارو وګمارل شي. خو د داکتر یونس په فکر د پرمختګ په دغه نظریه کې غریب خلک «شیان» ګڼل کیږي، داسي چې یو څوک يې ځای په ځای کوي اما خپل تحرک يې نه تشویقیږي.

[15]. د «مشتري کیدو ذهنیت» اصطلاح هم د « دغوښتلو یعنی راکړه = بده» معنی لري او مفهوم يې داده چې د فقر د امحا په دغو مودلونو کې د ټولنې غریب قشر او په غوټه کې غریب ملتونه له مستعدو ملتونو او سرمایه دار قشر څخه د «غوښتلو» ذهنیت پیداکوي او سرمایه داری نظام يې هم د «د اخیستونکی - ګیرنده» په حیث روزي پداسي حال کې چې هر څوک د خپلو ستونځو د هوارولو توان پخپله ښه لري خو تقویې ته اړتیا لري.

[16]. ګرامین بانک Grameen Bank چې لغوي معنی يې د «کلیو بانک» ده ، په بنګله دیش کې د ډاکټر یونس د *ټولنیز کاروبار* لپاره له غریبو خلکو سره د قرضو د ورکړې لپاره تاسیس شوی بانکي سیستم دی. دغه ډول بانکي قرضي د ډاکټر یونس له نظره په واقعی توګه له اړمنو سره مرسته کوي چې خپل کاروبار پیل کړي او نورو ته هم په خپلو وړو کاروبارونو کې کارونه ایجاد کړي. ګرامین بانک تر یوې لسیزي مخکې پوري د نړیوالو تمویلوونکومنابعو لخوا د زیاتي توجه وړ وو او ډیرې مرستی يې ترلاسه کړې وي. دغه ډول مرستي د ډاکټر یونس له نظره نه د سرمایه داري نظام او نه هم د بشپړ دولتی اقتصاد نمایندګی کوي. په سرمایه داری نظام کې د ګټې د اعظمي کیدو له نظریی سره سم غریب خلک سود لرونکې قرضی نشی ترلاسه کولای او په دولتی اقتصاد کې خو غریبو ته یوازی د ځاني مزدوري امکانات مهیا کیدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرامین بانک همیشه پدې عقیده وو چې که کله مقروض په مشکل کې ولویږی او ونشي کولای چې خپله قرضه تادیه کړي، نو دا زموږ مسؤلیت ده چې مرسته ورسره وکړو. که موږ له مقروض سره کومه ستونځه ولرو، نو موږ ځانته وایو چې هغه په حقه ده او موږ به حتمي په خپلو پالسیو یا د هغو په عملي کیدو کې کومه غلطي کړي وي. بیا نو موږ بیرته ځانته ګورو او هغه اصلاح کوو. موږ خپل مقررات ډیر انعطاف منونکي جوړوو تر څو هغه د قرض کوونکو له ایجاباتو سره وفق ولري یا ورسره د تعدیل وړ وي.

همدا راز موږ قرضه اخیستونکي هڅوو چې پخپله تصمیم ونیسي چې اخیستل شوي قرضه په کوم شکل وکاروي. که یو قرض اخیستونکئ د ګرامین بانک له مامور څخه پوښتنه وکړي چې « مهرباني به مو وي که را ته ووایي چې کوم کاروبار به ښه وي»، د بانک پرسونل داسي روزل شوي دي چې ورته وبه وایي چې«ښښنه غواړم، زه دومره هوښیار نه یم چې تاته د کوم ښه کاروبار په اړه کوم نظر درکړم. ګرامین بانک ډیري پیسي لري خو د کاروبار په اړه نظر نلري، ځکه نو ګرامین بانک تاسي ته مراجعه کوي. ته نظرونه لرې او موږ پیسي لرو. که ګرامین بانک د کاروبار ښه افکار درلودلای، نو د دې پر ځای چې تاسي ته پیسي درکړي هغه به یې په خپله په کاروبار اچولي وای او نوري پیسي به یې ګټلي وای».

موږ غواړو چې زموږ قرضه تر لاسه کوونکي خپل ځان مهم و ګڼي. که کوم قرضه اخیستونکی ووایي چې دی پخپله کومه کاري تجربه نلري او له قرضي اخیستلو ډډه وکړي، نو کوشش کوو چې هغه قانع کړو چې دوی کولای شي چې دوی پخپله د کوم کاروبار په اړه فکر وکړي او له بانک سره یې شریک کړي. دا کار کیدای شي د دوی لومړنۍ کاري تجربه وي! موږ ورته وایو چې که داسی هم وي نو پروا نلري، یو کاروبار باید له یو ځاي څخه پیل شي- هر کار یو پیل لري!

په نړیوال بانک کې د بانک او قرض غوښتونکي تر منځ دغه معامله بیا بالکل بل ډول وي. که ته بختور وې او د بانک قرضه ترلاسه کړای شې، نو دوی پیسې درکوي، خو برسیره پردې دوی همدارانګه د کاروباري مفکورو، تخصص، ترینګ، پلانونه، اصول او مقررې هم درکوي. له تا څخه غوښتل کیږي چې ته به زیږ خطونه، شنه خطونه او سره خطونه تعقیبوې – په هر قدم کې به د دوی لارښووني په دقت لولي او مراعات کوي به یې. له دغه ډول نظارت سره سره بیا هم پروي همیشه له پلان سره سمي پر مخ نه ځي. د پروژو د ناکامي په صورت کې بیا معمولا مقروض ملامت بلل کیږي او د پروژې د ناکامۍ عواقب تحمل کوي.

د دغو دوو ادارو د مشوقاتو د سیستمونو تر منځ هم ډیر فرقونه شته. ګرامین بانک د خپل پرسونل او د بانک د شعباتو د ارزونو او مشوقاتو یو پنځه ستوریز سیستم لري. که زموږ یو مامور د خپلو مربوطه قرض کوونکو څخه (چې معمولا ٦٠٠ تنه وي)، سل فیصده تادیات تر لاسه کړل، نو هغه ته شین ستوری ورکول کیږي. که هغه د خپل کار په پایله کې ګټه ایجاد کړي وي، نو بل ستوری ورکول کیږي - (آبی ستوری). که هغه نور خلک داسي منسجم کړي وي، چې درآمد یې (بانک ته) د هغه د ټول قرضو په نسبت ډیر وي، نو هغه ته بل ستوری ورکول کیږي (زرغون ستوری). که هغه دا اطمنان تر لاسه کړی وي چې د هغه اړوند د قرضدارانو د ټولو کورنیو ماشومان مکتب ته ځي، نو دی نصواري ستوری تر لاسه کوي. بالاخره که د هغه ټول قرض اخیستونکي له فقر او غربت څخه خلاص شي، نو هغه سور ستوری ترلاسه کوي او طبعي ده چې هغه به د خپلو دغو لاسته راوړنو څخه ویاړ ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

برعکس، په نړيوال بانک کې، د دفتر د يوه غړي موفقيت د هغه د هغه قرض په مقدار پوري تړلی وي چې دی له مقروضانو سره په بريالیتوب معامله وربانديي کوي، نه دا چې د قرضې نتايج څه وو. موږ (گرامين بانک) د قرضو کچه په هيڅ شکل د خپل مامور د تحسينولو په سيستم کې په نظر کې نه نيسو.

له يوې مودي راهيسي د نړيوال بانک (WB) او د پيسو نړيوال صندوق (IMF) د تړلو پر ضد کمپاينونه کيدل خو زه د دغسې کمپاينونو سره موافق نه يم. دغه دواړه ډير مهم نړيوال نهادونه دي او د ډيرو ښو عواملو لپاره تاسيس شوي وو. د دې پر ځای چې وتړل شي، بايد له سره بشپړه بيا کتنه ور باندی وشي.له هغه وخت را وروسته چې دغه نړيوال نهادونه تاسيس شول، نړی ډير بدلون موندلی ده نو دا وخت رارسيدلی چې دغو نهادونو ته بيا کتنه وشي. واضح ده چې موجود جوړښتونه او د دوی کاری مقررات په موجوده حالاتو کې د دوی د فعاليت لپاره مناسب ندي. که له ما څخه و پوښتل شي، نو زه به (د دغو نهادونو د ښه والي لپاره) په لاندي نظرونو باندي ټينگار وکړم:

- د دواړو خصوصی او دولتي پانگه اچوونکو لپاره بايد يو نوی بانک خلاص شي، چيري چې خصوصي پانگه اچوونکي به د ټولنيز کاروبار له مودل سره سم پانگه اچوونه کوي(چې زه به يې په لاندي پاڼو کې توضيح کړم)؛
- دغه ډول نوی بانک بايد له دولتونو، غير دولتی مؤسساتو او د يو ه نوي ډول مؤسساتو (ټولنيز کاروبار) له لارې کار وکړي، چې په راتلونکو پاڼو کې به در وپيژندل شي؛
- نړيوال بانک بايد د نړيوال مالي تصدي (International Finance Cooperation) په ځای بله کړکۍ ولري – د ټولنيز کاروبار کړکۍ؛
- د نړيوال بانک عمومي ريس بايد د څيړنې د يوې کميټې له خوا وټاکل شي، کوم چې د نړۍ له هرې برخې يو مناسب قابل کانديد و گټل شي؛
- نړيوال بانک بايد په محلی کچو د نيمه خودمختاره څانگو له لاری فعاليت ولري، چيري چې هره څانگه يې خپل مشورتي بورډ لري، نه داسي چې د يوه بی صلاحيته هيوادني دفتر په شان وي؛
- د پرسونل ارزيابي بايد د دوی د کړنو په کيفيت او د دوی د کارپه ترلاسه شويو اغيزو پورې تړلی وي ، نه د معامله شويو قرضو په حجم پورې[17].که کومه پروژه ناکامه شي، ، او يا ضعيف اجراآت ولري، نو هغه اعضا بايد مسؤل وبلل شي چې د هغې پروژي په طرح او حمايه کولو کي يې برخه لرله؛
- نړيوال بانک بايد هر کال خپلي ټولي پروژي د فقر او غربت په کمولو کې د هغوی د اغيزمنتوب په اساس درجه بندي کړي او په هر هيواد کې د بانک دفتر هم په عين اساس درجه بندي کړي.

---

[17]. په اوسنی حالت کې نړيوال بانک څنگه کار کوي؟ البته تر اوسه هم د نړيوال بانک د واشنگتن هيڅ کوارټر ټول تصاميم نيسی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تصدي[18] ټولنيز مسؤليت

په نړی کې د ټولنيزو مصايبو او غربت د دوام په ځواب کې د کاروبار په ساحه کې د ټولنيز مسؤليت يو بل ځواب هم را منځ ته شو. غير دولتي مؤسساتو (NGOs). ټولنيزو فعالانو او سياسيونو په تصديو باندی فشار راوړ تر څو دوی د کا ر، چاپيريال، د محصولاتو کيفيت، قيمت (نرخ) او عادلانه تجارت په اړه خپلې پاليسي گانی تعديل کړي.

بايد و وايو چې د دې درخواست په ځواب کې ډيرو تصديو مثبت عکس العمل ونښود. پدې اخرو کې د کاروبار ډيرو ريسانو خپل کاروبارونه د «عوام فريبي – ولس غلطولو» د ذهنيت پر بنا اداره کول. دوی د خپلې گټې د اعظمي کيدو لپاره خپل کارگران استثمارول، چاپيريال يی ککړاوه ، په محصولاتو کې يې تقلب کاوه او غلطول يې کول. دوی دا هر څه د گټې تر نوم لاندې تر سره کول. په اکثرو پرمختلليو هيوادونو کې دغه حالت اوس نشته. د دغه ډول فريب کاريو د مخنيوي يو دليل دولتي مقررات دي، خو بل دليل يې هم د تصديو د ټولنيز مسؤليت تحريک (Corporate Social Responsibility (CSR)) بلل کيږي.

د دغو اتحاديو د فعاليت له برکته اوس ميلونونه خلک پدې ښه پوهيږي او خبرتيا ځينې لري چې تصدی گانې کوم ښه او کوم بد کارونه کولای شي. اخبارونه، مجلې، تلويزيونونه، راديوگاني او انټرنيټ د تصديو د غلطو کړونو په اړه نظارت کوي،اعتراضونه نشروی او ټولنو ته د هغو په اړه معلومات وړاندې کوي. ډير شمير مشتريان له هغه ډول کمپنيو سره، چې ټولنو ته مضرې وي، له همکاريو مخ گرزوي. د دغو غړونو يوه نتيجه دا شوه چې اکثره کاروباري تصديگانې دا خوښوي چې په ټولنه کې د ځان يو ښه تصوير ايجاد کړي. پدې توگه دغه کار د د تصديو د ټولنيز مسؤليت تصور نور هم قوي کړ.

د تصديو ټولنيز مسؤليت دوه بڼې لري: يو شکل يې د تصديو ضعيف مسؤليت بللای شو. د دغه ډول د تصدی ټولنيز مسؤليت طريقه دا وي چې « تر هغو چې گټې ته مو تاوان نه وي، خلکو او د ځمکې کرې ته ضرر نه رسوو». له دغو کمپنيو څخه چې د ټولنيز ضعيف مسؤليت د تصور پر بنا کار کوي، توقع دا وي چې دوی به مضر محصولات نه پلوري، د فابريکو ککړي اوبه به سندونو ته د تويدلو پر ځای په ځمکو کې خښوي، او دولتي مامورينو ته به بډې نه ورکوي.

د شرکتونو د ټولنيز مسؤليت د دوهم ډول، يعنی «قوی ټولنيز مسؤليت» بيا وايي چې « له خلکو او د ځمکې له کري سره ښيگڼه وکړي» (البته تر هغو چې گټه مو کمه نه شي). دغه ډول کمپنی (شرکتونه يا تصديگاني) بياپه فعال ډول داسی فرصتونه لټوي چې په کاروبار کې يې نورو ته گټه ورسيږي. د مثال په توگه ممکن دوی د «زرغونو محصولاتو[19]» توليد ته پراختيا ورکړي، خپلو کارکوونکو ته تعليمی او روغتيايي اسانتياوې برابرې کړي، او داسی نور نوښتونه حمايه کړي چې په کاروبارونو کې په دولتي مقرراتو کې شفافيت او عدالت را منځته کوي.

---

[18]. تصدي د انگليسی (Corporate – Corporation) لپاره کارول شوی ده. د نوم په توگه يي معنی کاروبار – تجارت او کمپنی ده ، خو د فعل په حيث يي معنی له لويو کمپنيو يا له يوي خاصې لويي کمپنی سره تړاو لرل دي (يعنی د کاروبار برخه يې کيدل).

[19]. زرغون محصولات (Green Products)ه غو محصولاتو ته وايي چې د دوام په ټوله موده کې، يعنی د هغه د توليد له پروسی څخه نيولي بيا د استعمال او استهلاک او له کاره لويدو تر وخته پوری يې چاپيريال ته د ضرر کچه ټيټه وي. مثلا د بانجانو روب چې په لاس کار کرل شويو داسي بانجانو څخه جوړ شوي وی کوم چې په طبعي سرو تقويه شوی او بيا د لمريزی انرژی په وسيله په چليدونکي دستگاوو کې توليد شوي وي. که دغه روب د په تيلو چليدونکي دستگا کې توليد شي، بيا ډير زرغون محصول نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوال دا ده چې: ایا د تصدیو ټولنیز مسؤلیت د کاروبار په مشرانو کې د مثبت بدلون راوستلو لپاره یوه رهبری کوونکي قوه ده؟ ایا د تصدیو ټولنیز مسؤلیت به هغه میکانیزم وي چې موږ یې په لټه کې یو، چې لږ تر لږه یو شمیر ټولنیز مشکلات حل کولای شي؟

د دې سوالونو ځواب، متاسفانه، چې «نه» ده. د دې ادعا لپاره څو (لاندي) دلایل موجود دي:

د ټولنیز مسؤلانه کاروبار تصور په یوه ښه نیت بنا وي، لکن یو شمیر متصدیان (د شریکتونو مالکان) له دغه تصور څخه سؤاستفاده کوي او ناوړه ګټه ځیني اخلي او د خپلو کمپنیو د ګټې لپاره مواد ځینی تولیدوي. داسي ښکاري چې د دوی کاروباري فلسفه دا وي چې: تر څو چې ممکنه وي ډیره ګټه تر لاسه کړه، ولو که غریبان استثمار هم کړي. خو بیا لدې ګټې څخه یوه وړه برخه د ټولنیزو مسایلو حل ته وقف کړه او یا داسي یو بنیاد جوړکړه چې داسي کارونه وکړي تر څو مو کمپنۍ نوره هم تقویه شي.بیا نو د خپل سخاوت په اړه ښه تبلیغات کولای شي[20].

دغه شان کمپنیو ته د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت تصور د کړکۍ یوه پرده وي. په ځینو مواردو کې عین کمپنۍچې د ټولنیز مسؤلیت په لار کې یې یو سینټ اعانه ورکړي وي، ۹۹ سینټه بیا د ځان د ګټې پداسي پروژو لګوي چې ټولنیز مصایب لا پسي خرابوي. پدې ترتیب سره دغه نو بیا د ټولني د بهبود لپاره یو فارمول نشي کیدای.

یوڅو داسې کمپنۍ هم شته چې مالکان یې د زړه له کومې له ټولنیز بدلون سره علاقه لري. د دغسي کمپنیو شمیر مخ په زیاتیدو ده دا ځکه چې د مدیرانو ځوان نسل د کمپنیو دراس په موقفونو باندي را غلي دي. د پخوانیو په نسبت د دې وخت ځوان ریسان په تلویزیونو او انترنیټ کې د ټولنیزو مسایلو په اړه ښه آګاهي لري او له نړیوالو اندیښنو سره ښه همغږي لري. دوی د چاپیریال د بدلون، د ماشومو کارګرانو، د ایډز د خپریدا، دښځو حقوقو او نړیوال غربت په شان مسایلو ته پاملرنه کوي. کله چې دغه ځوانان د کمپنیو معاونان،ریسان او یا هم د کمپنیو عمومي ریسان وي، نو دوی دغه ډول اندیښنې دکمپنیو د بورد په مجالسو کې مطرح کوي. دغه ډول نوي مشران هڅي کوي چې د تصدیو ټولنیز مسؤلیت د دوی د کاروبار د کاری فلسفی مرکزی هسته وګرزوي.

دغه د ښه نیت یوه هڅه ده . د کمپنیو مدیران هغه چاته مسؤل وي چې د کمپنیو مالکان وي -که هغه یو شخصي یا یو سهامي شرکت وي چې مالکانو یې د مالي ذخایرو له لاري پانګه پکې اچولي وي. په هریوه صورت کې د شرکتونو مالکان یوازي یو هدف لري: *باید د د وی د اچولي پانګې نغدي (پولي) ارزښت زیات شي*.نو هغه مدیران چې دوی استخدام کړي وي باید د کمپنۍ د یوې نتیجې (لاسته راوړنې) د راپور ورکولو کوشش وکړي: *د شرکت د ارزښت زیاتیدل*[21]! د شرکت د ارزښت زیاتیدل بیا یوازي د شرکت د ګټې د زیاتیدو له لاري ممکن وي. په حقیقت کې د شرکتو د ګټې اعظمي کیدل د شرکتونو د مدیرانو قانوني تعهد (مسؤلیت) وي ، مګر که مالکان کوم بل ډول ماموریت ور وسپاري.

هغه کاروباری شرکتونه چې د شرکتونو د ټولنیز مسؤلیت د ادعا په مطابقت کار کوي، په واقعیت کې په ملفوف یا هم صریح ډول پورته اصل عملي کوي[22]. په واقعیت کې دوی وایي چې: « موږ به د ټولنیز مسؤلیت په محوطه کې کار

---

[20]. زموږ په هیواد کې د دغه ډول په اصطلاح «خیریه نهادونو» په لسګونو مثالونه شته. د ماین پاکي په نوم مؤسسات چې خاوندان یې د «خیرد کار » په نوم میلیونران شول!

[21]. پانګه اچول یې باید ګټه ولري.

[22] یعنی خپلې ګټې مقدمي بولي او ټولنیز مسؤلیتونه بیا د اعظمي ګټې څخه وروسته جانبي مسؤلیت بولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوو تر هغو چې دغه مسؤلیتونه زموږ د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو خنډ نه وي». د شرکتونو د ټولنیز مسؤلیت یو شمیر هواداران ادعا کوي چې د ګټې ترلاسه کول او ټولنیز مسؤلیت له یو بل سره حتمي متضاد نه وي. دغه ډول ادعا کله کله سمه هم وي. په ځینو خاصو مواردو کې ممکنه ده چې د ټولنو اړتیاوې او د اعظمي ګټې فرصتونه سره متصادف شي.

اما هغه وخت چې د تصدیو ټولنیز مسؤلیت او ګټه سره همغږي ونلري، څه واقع کیږي؟ کله چې د بازار تقاضا او د ټولنو اوږدمهاله منافع له یو بل سره تضاد ولري ، څه واقع کیږي؟ شرکتونه په دغسې صورتونو کې څه کوي؟ تجربو ښودلې ده چې ګټه همیشه ګټونکې (برنده) وي. دا چې مدیران دشرکتونو مالکانو یا ساهمینو ته مسؤلیت لري، نو دوی *باید* ګټې ته لومړیتوب ورکړي. که دوی کمه ګټه د ټولینزي رفا په ځای ومني، نو مالکان به بیا دوی په غداري متهم کړي او د شرکت ټولنیز مسؤلیت به د شرکت د ګټې لپاره غیر مسؤلانه کړنه و بولي.

پدې ترتیب سره نو که د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت مدعیان د ټولنیز، مالي او چاپیریالي «دری خطي قاعدو» په هکله غږیږي، د کومو په اساس چې شرکتونه/ تصدی درجه بندي کیږی، په واقعیت کې یوازي یو معیار مهم وي: مالي ګټه!

په ۱۹۹۰ ومي لسیزی او بیا د نوي پیړۍ په پیل کې د موټر جوړولو امریکایي کمپنیو د SUVs په نوم غټ موټر جوړول چې جوړول یي ډیر زیات منابع ایجابوی او د تیلو مصرف یي هم زیات دی او پدې ترتیب د چاپیریال ککړتیا کې لویه ونډه لري، اما دا چې کمپنۍ د دغو موټرو له کاروبار څخه ډیره ګټه تر لاسه کوي، نو دغه ډول موټرونه لا ډیر مشهور دي او شرکتونه په میلیونونو دغه ډول موټرونه تولید او خرڅوي. SUVs د ټولنې، چاپیریال او نړی لپاره مضر دي، خو د موټر جوړولو د شرکتونو اساسی هدف ګټه ترلاسه کول دي، نو دوی بیا هم هغه څه ته ، چې ډیر غیرمسؤلانه عمل ده، دوام ورکوي.

دغه مثال د تصدیو د ټولنیز مسؤلیت یو ډیر بنیادي مشکل بیانوي.شرکتونه د دوی د ماهیت له مخې داسې دي چې دټولنیزو مسایلو/ستونځو سره د معاملې وس نلري. د دې وجه دا نده چې د دکاروبارونو ریسان ځان پرست، حریص، او یا بد خلک دي، بلکه د مسئلې ریښه د کاروبار په ماهیت کې ده، نه د افرادو په ځانې مشخصاتو کې. په سرمایه داری /پانګه وال نظام کې د کاروبار د تصور په هسته کې هغه څه دي چې له ټولنیزو مسایلو (ستونځو) سره په یوه لار نشي تللای[23].

[23]. د هغه متل سره سم چې وایي: د بل غم د ځان ګټه – چې یو مړ نشي ، بل به موړ نشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرمایه داري نظام یو نیمګړي ټولنیز ساختار (جوړښت) ده

سرمایه دار*ی* نظام د بشری ماهیت یو تنګ لید لري او داسي فرضوی چې بشر یو بعدي مخلوق ده، چې یوازي اعظمي ګټه پیژني.د آزازد بازار هغه عمومي پیژندل شوی تصور په واقعیت کې د بشر په دغه ډول یو بعدي اصل بنا شوی ده.

د آزاد بازار د تیوري منطق دا دی چې په ټولنه او نړی کې یوازي هغه وخت ښه تره برخه اخیستلای شئ چې د ځان لپاره ډیره برخه تر لاسه کړئ. د دغي نظریي معتقدین چې کله د تلویزیون په پرده غمجن خبرونه ګوري، نو دوی ددې پرځای چې تعجب وکړي چې آیا د اعظمي ګټې هڅي د ټولو علاج کیدای شی، خو دوی خپل دغه شکونه له نظره غورزوي او د دې پرځای په نړۍ کې د ټولو بدو پیښو ملامتیا د آزاد بازار په ناکامي کې بولي (یعنی هغه ځوک ملامتوي چې آزاد بازار یې نده عملي/کامیاب کړی). دوی خپل مغز داسي روزلی وي چې په ښه توګه یو عملي کوونکی آزاد بازار هیڅکله غیر مطلوب نتایج نه رامنځته کوي.

زه فکر کوم چې د بشري مسایلو(مصایبو) او ناوړه پیښو، علت به د «آزاد بازار ناکامي» نه وي، بلکې مسئله به تر دې ډیره ژوره وي. د بشر په اړه فرضیه د آزاد بازار نظریه په خپله یو «ناکام تصور» ده.

د کاروبار د سنتي (عرفي) نظریي له مخې انسان یو بعدي فاعل فرض شوی ، چې متشبث ګڼل شوی او توقع ځیني کیږي چې د کاروبار مشری وکړي. پدې ترتیب د دغې نظریې له مخې انسان د ژوند له مذهبي، احساسي، سیاسي او ټولنیزو اړخونو څخه منزوي شوی وي. له دغه ځایه انسان یوازي د یوه ماموریت لپاره ګومارل شوی چې د ګټې اعظمي کول دي. پدې نظریي کې هغه (انسان) د یو بل یو بعدي انسان پوسیله حمایه کیږي ، چې هغه پانګه اچوونکی وي، تر څو هغه خپل ماموریت سرته ورسوي. د اوسکار وایلډ[24] له خبرې سره سم، دوی د هرشي قیمت (نرخ) پیژني (په څو ده)، خو د هیڅ شی په ارزښت نه پوهیږي (څومره اهمیت لري).

زموږ اقتصادي نظریي د یو بعدي انسان نړۍ جوړه کړه چې د آزادبازار لوبې ته یې ژوند وقف شوی وي او هلته موفقیت بیا یوازې د ګټې په مرسته اندازه کیږي. دا چې موږ د هغې نظریي په وسیله ترغیب شوي یو چې هلته ګټه تعقیبوو، او یوازې ګټه د انسان د خوشالي موجب بلل کیږي، نو موږ په ډیر شوق او ذوق سره د هغې نظریي تقلید کوو او هڅه کوو چې ځان په یو بعدي انسان واړوو. د دې پر ځای چې نظریه له واقعیت څخه پیروي وکړي، موږ د فشار له لارې واقعیت له نظریي څخه پیروي کولو ته را بولو. پداسي حال کې چې واقعیت له تیوری سره ډیر فرق لري. خلک یو بعدي موجود نه، بلکې په مهیج او جالب ډول څو بعدي موجودات دي. د دوی احساسات عقاید، لومړیتوبونه، او د سلوک نور علایم (او عروض) په ډیره ښه توګه د هغو میلیونونو رنګونو له ماهیت سره مقایسه کیدای شي ، چې له دریو اولیه رنګونو څخه جوړیدای شي[25]. ځیني ډیر مشهور پانګه وال د علایقو مختلف ابعاد لري، چې دوی رهبري وي. د علایقو دغه مختلف ابعاد بیا دغه توجیه کوي چې ډیر مشهور او بانفوذه پانګه وال، لکه Andrew Carnegie او

---

[24]. اوسکار وایلډ (Oscar Wilde) د ایرلند یو مشهور شاعر، درامه نویس او ناول لیکونکئ وو چې د ۱۹ پیړی په پای کې یې ژوند کاوو او د خپل وخت د ادب یوه نامتو څیره بلل کیږي.

[25]. اساسي یا اولیه رنګونه د نورو رنګونو له ترکیب څخه نه ترلاسه کیږي او درې دي : سور – ژیړ او آبي. د دغو دریو اولیه رنګونو په خپل منځ کې له جوړه ایز او د درې واړو له ترکیب څخه اوه ثانویه رنګونه جوړیږي ثانویه رنګونه له منشور څخه د نوري طیف د تیریدو او انکسار له لارې لیدل کیدای شي.. د دغو ۷ ثانوی رنګونو له ترکیب څخه بیا نور میلیونونه رنګونه جوړیدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Rockefellers څخه نیولي بیا تر Bill Gates پوري بالاخره د ګټې له لوبې څخه مخ اړوي او په نورو عالي اهدافو متمرکز کیږي.

زموږ د څو بعدي شخصیت د وجود معنی داده چې هر کاروبار نه یوازي باید د ګټې د اعظمي کیدو د یوازیني هدف لپاره وي.

۲. ټولنیز کاروبار : څه ده او څه نه ده؟

د دې لپاره چې سرمایه داری نظام تکمیل شي، مجبور یو چې یو بل ډول کاروبار مروج شي – هغه چې د بشر څو بعدي ماهیت مني او تصدیقوی یې. که موږ موجوده کمپنۍ **د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو په تصدیو** کې بیان کړو، نو د کاروبار نوي بڼه به ***ټولنیز کاروبار*** وبولو. متشبثین به ټولنیز کاروبار داسي عیاروي چې نه یوازی به محدوده ځاني ګټه لاسته راوړي، بلکې خاص ټولنیز اهداف باید هم تعقیب کړي.

د آزاد بازار بنیادګرایانو ته به دا لکه یو کفر ښکاره شي. د کاپیټالیزم په موجوده مذهب کې داسي کاروبار چې اهداف یې له ګټې ورها خوا نور څه وي، ځای نلري. له دغه سره سره ،که ټول کاروبارونه د اعظمي ګټې کاروبارونه هم نه وي، نو بیا هم په پوره اطمنان سره ویلای شو چې آزاد بازار به متضرر نشي. واضح خبره ده چې سرمایه داري نظام د اصلاح وړ دی ، او واضح ده چې د موجوده پانګه والي نظام شرایط ډیر لوړ دي (د تحمل وړ ندي)، چې دوام ورکړای شو (نو اصلاح ته یې اړتیا ده). پدې ټنګار کول چې ټول کاروبارونه د هغو د تعریف سره سم (په ذات کې) حتمي باید د ګټې د اعظمي کیدو کاروبار وي، او دغه د یو فی البدیهه حقیقت په توګه منل شوی، دا معنی لري چې موږ داسې یوه نړۍ جوړه کړې چې د بشر څو بعدي ماهیت مو پکې له پامه غورزولی دی. د دې په نتیجه کې کاروبارونه زموږ د ډیرو مبتلابه تهدیدونکو مسایلو له حلولو څخه عاجز دي.

لازمه ده چې موږ انسان په حقیقیي توګه درک کړو او د هغه مختلف الوجهي توقعات (خواهشات) ومنو. د دې کار د ترسره کولو لپاره موږ باید داسي کاروبارونه تشویق او ایجاد کړو چې له شخصي ګټې ور ها خوا نور اهداف هم تعقیب کړي – داسي کاروبارونه چې په بشپړ ډول د چاپیریال او ټولنې مبتلا به مسایلو حل ته متعهد وي.

د اداري جوړښت له مخې دغه نوی ډول کاروبار په اساسي توګه د موجوده اعظمي ګټې د کاروبار په شان ده، خو د اهدافو له اړخه فرق ورسره لري. د نورو کاروبارونو په شان (دغه نوی کاروبار)کارګران استخداموي، محصولات او خدمات تولیدوي، او دغه تولیدات او محصولات مشتریانو ته د هغه له هدف سره په سم قیمت عرضه کوي. خو د هغه بنیادي هدف او د ارزونې معیارونه داسی وي چې ټولنیزي ګټې به (هغو ته چې ورسره تماس لري) ولري.کمپنۍ به ګټه تر لاسه کړي، خو پانګه وال چې دغه کمپنۍ حمایه کوي، بیا هیڅ ګټه نه تر لاسه کوي اما تر یو څه وخت وروسته به بیا خپله پانګه بیرته تر لاسه کړي- یعني پانګه وال د کمپنۍ په ګټه کې برخه نلري، خو خپله سرمایه تر یو څه وخت وروسته بیر ته تر لاسه کوي. نو ټولنیز کاروبار هغه کمپنۍ (شرکت) ده چې د ګټې د ترلاسه کولو په عوض د علت په وسیله رهنمایي کیږي او پدې وسیله د نړۍ د بدلون لپاره د یو بالقوه اجنټ په توګه عمل کوي.

ټولنیز کاروبار یو رضاکارانه (خیریه) عمل ندی، بلکې په هر مفهوم سره یو کاروبار ده. کله چې یو دغسې کاروبار خپل وضع شوي ټولنیز اهداف تر لاسه کړي، نو خپل ټول مصارف به هم تر لاسه کوي.څوک چې یو کاروبار په مخ وړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغه چا په نسبت چې يو خيريه کار کوي، بل ډول فکر او بل ډول کار کوي د ټولنيز کاروبار دغه ډول ماهيت د هغه ماهيت او په ټولنه کې د هغه اغيزې تعريفوي.

په نړۍ کې ډېر مؤسسات فعاليت کوي چې د ټولنيزو ګټو په ايجادولو باندي تمرکز لري. اکثرا له هغو څخه خپل مجموعي مصارف نشي اعاده کولای (تاوان کوي) غير انتفاعي او غير دولتي مؤسسات په خيريه اوقافو (صدقو)، د بنسټونو په اعانو يا هم دولتي حمايو باندي تکيه لري. د دوی اکثر قيادتونه متعهد افراد وي او د قدر وړ کارونه ترسره کوي. اما دا چې خپل مخارج د دوی له فعاليتونو څخه نشي پوره کولای، نو دوی مجبور وي چې د خپل وخت او انرژي يوه برخه د مصارفو لپاره د پيسو (مالي منابعو) په پيداکولو (اعانو جلبولو) تيرکړي.

ټولنيز کاروبار د مروج اعظمې ګټې د کاروبار د اصولو سره سم فعاليت کوي او پدې ترتيب هدف يې د خپلو ټولو مصارفو بشپړ او حتی تر هغو (مصارفو زيات) پوره کول وي ځکه چې تمرکز يې د داسې محصولاتو توليد او خدماتو عرضه کول وي چې ټولنيزي ګټې لري.د دغه هدف د تعقيبولو لپاره ټولنيز کاروبار په خپلو توليد شويو محصولاتو او عرضه شويو خدماتو يو فيس يا قيمت هم ږدي.

د ټولنيز کاروبار د توليد شويو محصولاتو يا عرضه شويو خدماتو څخه د ګټې ترلاسه کولو لپاره مختلفې طريقې شته چې لاندي يې يو څو مثالونه وړاندي کيږي:

- يو ټولنيز کاروبار به بازار کې د غريبو او خوارځواکو ماشومانو لپاره مقوي غذا او نور محصولات په ډېره ټيټه بيه توليدوي. دغه ډول محصولت به ځکه ارزانه وي چې په لوکسو قيمتي مارکيټونو کې د سيالي لپاره قيمت بيه قوطيو او کارتنونو يا هم اعلانونو ته اړتيا نلري. برسيره پردې توليدونکی شرکت يې هم د اعظمې ګټې په ترلاسه کولو مجبور نه وي.
- يو ټولنيز کاروبار د غريبو لپاره د روغتيايي بيمو پاليسۍ طرح کوي، او بازار ورته پيدا کوي او د غريبانو له وس سره سم روغتيايي خدمات وړاندي کوي (چې ډېر قيمتي نه وي).
- يو ټولنيز کاروبار د کليوالي سيمو د اوسيدونکو لپاره د دوباره استعمال (استعمال مجدد) د انرژۍ سيستمونه په مناسب قيمت تهيه کوي، چې دغه کليوالي ولسونه شايد په بله لاره (د مارکيت د لوړې بيې د وسايلو له لارې) د برښنا د استفادې څښتنان نشي.
- يو ټولنيز کاروبار په غريبو سيمو يا کم اغيزه سياسي سيمو کې د مستعملو اوبو او يا هم فاضله جاتو د دوباره استعمال په مرسته ګټوره محصولات توليدوي ، چې د چاپيريال د ککړتيا مخه هم نيسي.

په دغو او نورو متصوره حالاتو کې د ټولنيز کاروبار شرکتونه يو محصول يا خدمت[26] وړاندې کوي، چې هم ګټه ځيني ترلاسه کيدای شي او هم د ټولنی غريب قشر او په مجموع کې ټولنې ته هم ګټه رسوي.

[26]. ډير غير ضروري مصارف په اعلانونو او فيشني لوکسو نغښتنو کيږي. د غربي نړي په ملي تلويزيونونو کې د نيم دقيقه ايز تجارتي اعلان اوسط قيمت ۱۱۵۰۰۰ دالره وي برسيره پردې د يو تجارتي اعلان د توليد (تيارولو) مصارف هم وي چې ۵۰۰۰ – ۲۰۰۰۰ ډالرو پورې وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ه داسي پروژه چې یو ټولنیز هدف تعقیبوي، او په خپلو محصولاتو او خدماتو یو قیمت ږدي خو خپل بشپړ مخارج نشي پوره کولای، دغسي یوه پروژه په ټولنیز کاروبار کې نه حسابیږي. داسي پروژې چې خپل تاوان په اعانو او یا تخفیفاتو پوره کوي، بیا یو خیریه/رضاکارانه کاروبار بلل کیږي نه یو ټولنیز کاروبار.خو که دغه پروژه بیا خپل ټول مصارف په دوامداره توګه پوره کولای شي، دا نو بیا کاروباري نړۍ ته داخلیږي چې هغه وخت بیا ټولنیز کاروبار وي.

کله چې د یوه ټولنیز هدف تعقیبوونکي پروژه د مالي اتکا د جاذبې له ساحې څخه راووزي، بیا نو الوتنې ته تیاره وي. دغسي یوه پروژه بیا په خپلو پښو ولاړه وي او تقریبا د نامحدودې ودې او توسَعې ظرفیت لري. او دا چې ټولنیز کاروبار وده کوي، هغه ګټه چې ټولنی ته یې رسوی هم وده ورسره کوي.

نو یو ټولنیز کاروبارد یوه یو تشبثي کاروبار (تصدي) په بڼه طرح او عمل کوي چې تولید لري، خدمات وړاندې کوي، مشتریان لري، بازار لري، مخارج او عایدات لري، خو د «اعظمي ګټې» د اصل په عوض د «ټولنیزي ګټې» پر اصل بنا شوی وي. ټولنیز کاروبار د پانګه اچوونکي د ممکنه لوړې ګټې د ترلاسه کولو په ځاي،   ټولنیز اهداف تر لاسه کول تعقیبوي.

د ټولنیز کاروبار ګټه په خپله په کاروبار کې پاته کیږي

ټولنیز کاروبار د خیریه یا غیردولتي مؤسسي او یا هم غیر انتفاعي بنسټونو سره په یوه بل مهم اړخ کې هم تفاوت لري. د نادولتي مؤسساتو بر عکس او د مروج اعظمي ګټې کاروبار په شان ټولنیز کاروبار څښتنان لري، چې د خپلې پانګې د دوباره ترلاسه کولو مؤکلین او حقدار (او واکدار) بلل کیږي. ټولنیز کارروبار کیدای شي، یو او یا ډیر مالکان ولري، او هم کیدای شي د یو ه تن ملکیت وي او یا هم مشارکت[27] وي او یا هم کیدای شي، یو یا څو پانګه اچوونکي یو ټولنیز کاروبار تمویلوي او د کاروبار د پرمخ وړلو لپاره مسلکی مدیران استخداموي.یو ټولنیز کاروبار کیدای شي د دولت او یا هم دکومې رضاکاره (خیریه) ټولنې او یا د دغسې موسساتو د مختلفو ترکیبونو څخه جوړ شوي نهادونه یې مالکان وی.

د بل هر کاروبار په شان، ټولنیز کاروبار هم نشي کولای چې په لایتناهي توګه تاواونونه و زغمي، خو هغه ګټه چې له ټولنیز کاروبار څخه تر لاسه کیږی، هغه چاته نه ورځی چې پانګونه یې پکی کړې وي، نو ټولنیز کاروبار د یوه تاوان نه کوونکي او غیر قابل تقسیم (بې تاوانه او بې ویشه) کاروبار په بڼه تعریفولای شو. په بله ژبه د یوه ټولنیز کاروبار په نتیجه کې ترلاسه شوې یا تولید شوې ګټه د پانګه اچوونکو په عوض بیرته په کاروبار لګول کیږي. پدی ترتیب سره د ټولنیزکاروبار څخه د ترلاسه شوې ګټې څخه په ټولنه کې مطلوب د ټیټو بیو، ښه خدماتو او زیات لاسرسي په بڼه مستفید کیږي.

په ټولنیزکاروبار کې منفعت (ګټه لرل) مهمه ده. تر څو چې له ټولنیز هدف سره مغایرت ونلري نو یو ټولنیز کاروبار باید د دوو لاندې دلایلو له مخې ګټه وکړي: یو دا چې باید قرضه بیرته تادیه کړي، او دوهم دا چې د اوږدمهاله ټولنیزو اهدافو تعقیب حمایه کړای شي.

---

[27]. مشارکت (Partnership) په کاروباري نړۍ کې د دوو یا څو تنو تر منځ په یوه کاروبار یا تجارت کې د رابطې معامله وي، چې په معیینو شرایطو یې توافق سره کړی وي. له شریکانو څخه هر یو پیسې، ملکیت (جایداد) ، خپل کاریا خپل فن پکې اچوي او په ګټه او تاوان کې سره ګډ وي. له مضاربت سره یې فرق دا دی چې د پیسو څښتن یو چاته پیسي ورکوي او هغه بل کس بیا خپل کار پکې کوی او د ګټې سهمونه یې معلوم وي، خو د اسلامي شریعت سره سم، په مضاربت کې د تاوان برخه د مزدور نه، بلکې د پیسو د څښتن له برخې څخه پوره کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اعظمي ګټې کاروبار د مروج شکل په شان، يو ټولنيز کاروبار بايد د اوږدمهاله کار د لارې نقشه ولري. د ګټې ترلاسه کول يو ټولنيز کاروبار پدې قادروي چې په مختلفو ابعادو کې (د خپل فعاليت) افق پراخ کړي ، مثلا خپل فعاليتونه نورو جغرافيوي سيمو ته و غزوي، د خپلو عرضه کوونکو محصولاتو يا خدماتو کيفيت ښه کړي، څيړنيزې او انکشافي هڅې وکړي، د پروسو مؤثريت زيات کړي، نوي تکنالوژۍ وکاروي، او يا هم د ټولنې کم عايده قشر ته د رسيدو لپاره د بازار موندنې په اړه نوښتونه وکاروي.

په هر صورت د ټولنيز کاروبار لپاره بنيادي کرښه دا وي چې د تاوان له تحمل کيدو څخه پرته خلکو او د مځکې کرې ته خدمت وکړای شي او په خاصه توګه زموږ د ټولنې لويدلو پرګنو ته په ممکنه ښه طريقه خدمات ورسوي.

دا چې يو ټولنيز کاروبار په څومره وخت کې خپله پانګه بيرته ترلاسه کوي، پخپله په پانګه اچوونکو او د ټولينز کاروبار په مديريت کولو پورې اړه لري. د پانګي د بيرته ترلاسه کولولپاره وړانديز شوې موده د پانګه اچوونې په لاربښود کې تصريح شوي وي: کيدای شي ۵، ۱۰ او يا ۲۰ کاله وي. پانګه اچوونکی ممکن يو مناسب ټولنيز کاروبار انتخاب کړي او د کاروبار پيشبينې شويو اړتياو او د پانګه اچوونکي د خاص ټولنيز هدف ترجيحاتو ته په کتو سره په دغه متوقعه موده کې په وقفه ايز شکل پانګه اچونه وټاکي.

کله چې اچول شوي اوليه پانګه تلافي يعنې بيرته ترلاسه شي، نو بيا پانګه اچوونکي کولای شي فيصله وکړي چې څه ورباندي وکړي. دوی شايد دغه پيسی دوباره په عين ټولنيز کاروبار کې واچوي، په بل ټولنيز کاروبار کې پانګه اچوونه وکړي، او يا هم د اعظمي ګټې عادي مروج کاروبار ور باندي شروع کړي او يا يې هم د شخصي اهدافو لپاره وکاروي. په هر صورت کې دوی د پخوا په شان د ټولنيز کاروبار مالکان ګڼل کيږي او د پخوا په شان د ټولنيز کاروبار د شرکت د کنترول صلاحيت ور سره پاته وي.

دا سوال پاته کيږي چې پانګه اچوونکي نو ولې په ټولنيز کاروبار کې سرمايه بنده کړي؟ په عمومی توګه ويلای شو چې د خيريه کارونو په شان د شخصي ارضا او خوښي لپاره به خلک په ټولنيز کاروبار کې پانګه اچوونه وکړي، بلکې د دوی خوښي او رضايت به تر خيريه کارونو حتی لا زيات ځکه وي چې هغه شرکت (کمپنۍ) چې دوی جوړه کړې ده خلکوته به مطلوبه ټولنيزې ګټې رسول دوام کوي او حتی لا زياتو خلکو ته به يې ورسوي. هغه بيليونونه ډالر چې خلک يې د نړۍ په مختلفو سيمو کې هر کال د اعانو په شکل خيريه ټولنو ته ورکوِي، د دې يو ثبوت او نښه ده چې خلک د دې تږي دي چې د دوی له پيسو څخه نورو انسانانو ته ګټه ورسيږي. اما ټولنيز کاروبار له خيريه او رضاکارانه ټولنو سره څو مهم تفاوتونه لري:

اول دا چې يو ټولنيز کاروبار چې پيل شي نو په خپلو پښو ولاړ وي او د دې اړتيا نه وی چې د دوام لپاره به يې هرکال نوری پيسې ورکو ل کيږي. ټولنيزکاروبار په خپله پرمخ ځي (روان وي)، په خپله دايمي وي او په خپله توسعه پيداکوي. کله چې بنسټ يې کيښودل شي، بيا نو خپلې ودې ته پخپله دوام ورکوي او تاسي د خپلو پيسو په مقابل کې لا ډيرې ټولنيزې ګټې ترلاسه کوي.

دوهم دا چې په ټولنيز کاروبار کې پانګه اچوونکي خپله سرمايه بيرته تر لاسه کوي. بيا نو د دوی خوښه وی چې په عين کاروبار او يا بل ټولنيز کاروبار کې يې لګوي. پدغه ډول بيا نو له عين پيسو څخه امکان لري ډيره ټولنيزه ګټه ترلاسه شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې دغه یو ډول کاروبار دی نو کاروباري خلک دا یوه زړه راښکونکې موقع ګڼي او نه یوازې دا چې یوه ټولنیز کاروبار ته پیسې ورکوي، بلکې موقع یې بولي چې خپل کاروباری مهارتونه او نوښتونه هم د ټولنیزو مسایلو د حل لپاره د نفوذ په توګه وکاروي او نه یواځې دا چې پانګه اچوونکی خپلې پیسې بیرته تر لاسه کوي، بلکې هغه د شرکت د مالک په حیث پاته کیږي او په راتلونکي کې د هغه شرکت د عمل د کړنلاري په اړه هم تصمیم نیسي. دا بیا په خپله یوه ډیر زړه راښکونکی هیله ده.

د ټولنیز کاروبار د لید پراخول

د تجارت په مارکیټ کې د ټولنیز کاروبار شاملیدلو سره بازارونه ناڅاپه نوي او زړه راښکونکي بدیلونه ویني، او پدې توګه کاروباري مارکیټونه لازیات په زړه پوري، جالب، د مشغولتیا او سیالي محلونه ګرزي. ټولنیزې اندیښنې (مسایل) د ګټې له هیلو سره د مساویانه اهمیت په لرلو سره کاروباري بازار ماحول ته داخلیږي، نه دا چې د عامه اړیکو د کړکۍ له لارې واوریدل شي (یعنی ټولنیز مسایل د کاروبار دګټې په شان د هغه برخه ګرزي).

ټولنیز کاروبار به په کاروباري بازار کې د مروج اعظمي ګټې د کاروبار سره یو ځای فعالیت کوي او د نورو عادي کاروبارونو په شان به له هغو سره رقابت کوي. مشتریان به د اجناسو او خدماتو د قیمتونو، کیفیت، لاسرسي، نوم او نښې او نورو هغو عواملو په اساس، چې په ورځنې ژوند کې په مروج ډول د دوی په انتخاب اغیزي لري، تصمیم نیسي .

واضح خبره ده چې یو شمیر مشتریان به دې ته ترجیح ورکوي چې هغه مال واخلي چې ټولنیزي ګټې لري[28] لدې سره به ټولنیز کاروبار د ګټې د اعظمي کاروبارو سره داسې رقابت کوي لکه چې په معمول سرمایه داري نظام کي مروج دي او هغه کمپنۍ چې تر نورو ښه وي ، ممکن ګټونکي شي.

ټولنیز کاروبارونه به په خپل منځ کې هم رقابت لري، خو د تولنیزو کاروباري کمپنیو سیالي به د اعظمي ګټې د کاروبارونو تر منځ له سیالۍ سره ډیر فرق لري. دغه سیالي به د ګټې د زیاتیدو لپاره نه، بلکې د ټولنیز ګټو د زیاتیدو لپاره وي.پدې توګه به د ټولنیزو کاروبارونو تر منځ رقابت د یو بل د مؤثریت او د خلکو د خدمت د ښه والي لپاره وي.د ټولنیزو کاروبارونو تر منځ سیالي د محصولاتو او خدماتو د ښه او مناسب کیفیت له لارې د زیات ویاړ د ترلاسه کولو په منظور وي، نه دزیاتي ګټې د ترلاسه کولو په هیله.

دوه ډوله ټولنیز کاروبار

په اوسنۍ مرحله کې زه د ټولنیز کاروبار د دوه ډولونو وړاندیز کوم:

لومړی ډول هغه شرکتونه دي، چې تمرکز یې د ټولنیزو ګټو وړاندې کول وي ، نه د شرکت د مالک لپاره د ګټې اعظمي کیدل، او مالکان یې داسي افراد وي چې د ټولنیزو ګټو په لټه کې وي؛ لکه د فقر او غربت کموالی،د غریبانو لپاره روغتیایي خدمات، ټولنیزعدالت، نړیوال تداوم، او نور. دغه افراد په ټولنیز کاروبار کې د پانګه اچوونې له لارې رواني، هیجاني، او روحي خوشحالي لټوي، نه د ګټې ترلاسه کول.

---

[28] مثلا دا اوس د نړۍ په ډیرو برخو کي ډیر خلک زرغون محصولات خوښوي (د چاپیریال د ککړتیا د کمیدو په هیله)، یا هغه محصولات نه اخلي چې د ماشومانو د ارزان بیه مزد له لاري تولید شوي وي، یا محلي تولیداتو ته ترجیح ورکول تر څو محلي غریب قشر حمایه شي، او نور.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم ډول بيا د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو داسې کاروبار وي چې د غريبو يا زيان منونکو ملکيت وي. پدغه صورت کې ټولنيزې ګټې د کمپنيو له اسهامو څخه تر لاسه کيږي- د کمپنۍ د اسهامو ګټه غريبانو ته ورکول کيږي چې پدې ترتيب له دوی سره د فقر په له منځه وړلو او يا کمولو کې مرسته کوي.

لومړی ډول ټولنيزکاروبار ممکن غريبانو ته غذا، کور، روغتيايي خدمات، تعليمي خدمات ، يا نور لازمي محصولات ورکړي تر څو له غريبو سره مرسته وشي. په دوهم ډول کاروبار کې بيا توليد شوي محصولات يا خدمات شايد ټولنيزې ګټې و نلري، اماد ملکيت له لارې يې ګټه ور ته رسيږي، ځکه د اسهامو مالکين يې غريبان او يا له پامه لويدلي خلک وي او ترلاسه شوې ګټه به له دوی سره مرسته وکړي چې له غربت څه راووزي. دغه ډول شراکت به د خاصو شفافو وضع شويو معيارونو په اساس تنظيم او د کمپنيو د ريسانو لخوا تقويه او عملي کيږي. پدې ترتيب سره هره ګټه چې د کمپنۍ له کاروبار څخه تر لاسه کيږي، هغه چاته ورځي چې اړتيا ورته لري.

فرض کړی چې په هيواد کې يوه غريب ميشته کليوالي سيمه د ورته نژدې سيمې له تجارتي او کارو باری بازار څخه د يوه سيند په وسيله جلا شوې وي. کليوال نشي کولای چې په عادي او معمولو وسايلو له دغه سيند څخه تير شي او يوازينۍ لاره به د دغه سيند له پاسه د يوه پل جوړول وي.

پدې ترتيب سره د نوموړې منزوي سيمې د کم عايده او غريبو خلکو محصولات بازار ته نه رسيږي. او دوی له ټولنيزې ناچارۍ سره مخامخ وي چې د دوی عايد کموي، په بازار کې پيداکيدونکو مناسبو موادو او تعليمی او روغتيايي او نورو بنيادي خدماتو ته د دوی لاسرسی محدود وي. پدې مثال کې فرض کوو چې ملي او محلي حکومتي اداري دغه مشکل د بوديجې د نشتوالي، سياسي بی تفاوتي او يا نورو نيمګړتياو له وجې نشي حلولای. که څه هم دغه يو خيالي مثال دی خو د دريمې نړۍ[29] په ډيرو هيوادونو کې د موجوده وضعيت يوه ښه نمونه ده او موجود وضعيت ښه توضيح کوي.

اوس فرضوو چې يوه شخصي کمپنۍ جوړه شي چې د سيند لپاره يو لوی سرک او يو پل جوړ کړي، تر څو دغه منزوي سيمه د هيواد له بازار سره په مصؤنه توګه و نښلوي. دغه کمپنۍ له دوو اړخونو يو ټولنيز کاروبار بللای شو:

يو دا چې دغه کمپنۍ د غريبو او کم عايده اوسيدونکو لپاره په يوه مالياتي تخفيف سره لاس رسئ برابروي. پداسې حال کې چې د سيمې په منځني او مستعد قشر او لويو تجارتی مؤ سساتو به بشپړتجارتي ماليات حواله کوي. واضح ده چې د مستحقو خلکو د تشخيص لپاره به يو طرزالعمل موجود وي او هغوی ته به يو ډول پيژندکارت ورکوي چې د مالياتي تخفيف مستحق وپيژندل شي.

د مالياتو (د سرک او پُل ټيکس) څخه ترلاسه شوی عايد به د پله او سرک جوړولو او ترميم په مصارفو لګيږي او د وخت په تيريدو سره به له دغې ګټې څخه د پانګه اچوونکي اوليه پانګه هم بيرته ځينې تاديه کړي. خو پانګه اچوونکي به نوره ګټه نه ځينې ترلاسه کوي.که تر دغه وروسته د ټيکس له لارې کومه ګټه تر لاسه کيږي، نو هغه به د نورو تاسيساتو لپاره کارول کيږي تر څو کليوالي ټولنو ته يې ګټه ورسيږي.- مثلا نور سرکونه، پلونه او يا هم ځينې ټولنيز کاروبارونه چې د محلي اقتصاد ودې او کارموندنو ته ژمن وي.

---

[29]. د دريمې نړۍ اصطلاح په اصل کې د ساړه جنګ په دوره کې رامنځته شوي وه تر څو هغه ملتونه تفکيک شي چې نه د غربی (ناتو) او نه د شرقی (سوسيالستی) بلاکونو متحدان و. اما په اوسني حال کې دغه اصطلاح معمولا د پرمختلونکو هيوادونو د توضيح لپاره کاريږي، چې د اسيا، افريقا، لاتين امريکا او اوقيانوسيه (استرليا شاوخوا) اکثر هيوادونه پکې راځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم شکل به دا وي چې د پله او لوی سرک د شرکت (کمپنۍ) ملکیت د سیمې کم عایده او غریبو اوسیدونکو ته ورکړل شي. کیدای شي چې دا کار په ټیټه بیه د سرک د ونډو (اسهامو) د خرڅولو له لارې تر سره شي. د سیمې غریبو اوکم عایده اوسیدونکو ته د کوچنیو قرض ورکوونکو نهادونو یا داسې قرضو له لارې تر سره شي چې د کمپنۍ له ګټې څخه به بیرته تادیه کیږي. د ټکس څخه نوره ترلاسه شوي ګټه به یا په سیمه کې په نورو نویو زیربنایي پروژو لګول کیږي او یا به د اسهامو د ګټې په بڼه غریبو او کم عایده شریکانو ته ورکول کیږي، کوم چې د کمپنۍ مالکان دي. پدې ترتیب سره به دغه اوسیدونکي مستقیمه مالي ګټه تر لاسه کړي.

ګرامین بانک غریبانو او کم عایده افرادو ته بې له ضمانت څخه او په کم مناسب قیمت کوچنۍ قرضې برابروي او پدې ترتیب سره دوی کولای شي چې خپل واړه کاروبارونه پیل او یا پراخ کړي چې بالاخره دوی له فقر څخه خلاصیږي. ګرامین بانک به د ګټې د اعظمې کیدو یو عادی کاروبار وای که چیري د لوړو پانګه لرونکو مالداره افرادو په لاس کې وای. خو داسې نده؛ د ګرامین بانک مالکان غریبان دي؛ ۹۴ ٪ د اسهامو شریکان یې پخپله قرضه اخیستونکي دي.

پدې لحاظ د مالیکینو د جوړښت او پاکې له مخې نو ګرامین بانک یو ټولنیز کاروبار ده.که د ګرامین بانک په شان یو لوی بانک د بنګله دیش د غریب قشر د ښځو ملکیت کیدای شي، نو همدا شان هر لوی شرکت هم د غریبو خلکو ملیکت کیدای شي (یعنی غریبان هم د هر لوی شرکت مالکان کیدای شي)، خو که موږ په صداقت سره د ملکیت د مدیریت یو عملي موډل په کار واچوو.

همدا راز یو ټولنیز کاروبار د غریبانو د ګټې لپاره دواړه شکلونه په ترکیبي ډول کارولای شي: یو داسې کاروباری پلان تعقیبول چې د تولید شویو محصولاتو او خدماتو او د خرڅلاو د ماهیت له مخې د ټولنیزو ګټو لپاره طرح شوی وي.؛ او همدا راز کیدای شي د غریبو او له پامه لویدلو خلکو ملکیت وي.

د ټولنیز کاروبار او د ټولنیز تشبث تفاوت

د ټولنیز تشبث مفهوم د هغو خلکو قوت سره یو ځای کوي چې غواړي یو شمیر ټولنیزو مسایلو ته لازمه توجه او پام را واړول شي او د حل په هکله یې یو څه وشي. دغه حرکت په نړۍ کې ډیر داسې خلک را منځ ته کوي چې غواړي له نورو سره د مرستې لپاره په زړه پورې کارونه وکړي. ګرامین بانک او اړوند نهادونه یې هم معمولا د دغسې یوه حرکت د سمبول په بڼه بلل کیږي.

لکن ټولنیز کاروبار او ټولنیز تشبث عین یو شی ندي. ټولنیز تشبث یوه جامع نظریه ده او د هر هغه نوښت او ابتکار په بڼه تعریف کیدای شي ، چې له خلکو سره مرسته کولای شي.

دغه ډول یو نوښت کیدای شي اقتصادي او یا غیر اقتصادي او یا هم د ګټې او بې ګټې په بڼه وي. ناروغانو ته وړیا درمل ویشل د ټولنیز تشبث یو مثال کیدای شي. همداراز په یوه کلي کې چې روغتیایي اسانتیاوې نه وي موجودي، د ګټې لپاره یو روغتیایي کلینیک جوړول هم یو ټولنیز تشبث ګڼل کیدای شي. په همدې ډول یو ټولنیز کاروبار شروع کول هم.

په بل عبارت، ټولنیز کاروبار د ټولنیز تشبث یو فرعي سیټ ده او ټو ل هغه خلک چې ټولنیز کاروبار چلوي، ټولنیز متشبثین هم دي. اما هر ټولنیز تشبث بیا په ټولنیز کاروبار کې نه راځي (مثلا ناروغانو ته وړیا درمل ویشل).

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا چې د ټولنيز کاروبار تصور نوی ده، نو باور دا ده چې د ټولنيز تشبث نړيوال تحريک به لدې وروسته په ټولنيز کاروبار کې دلچسپي پيداکړي.

د ټولنيز تشبث تحريک ممکن د ټولنيز کاروبار د پيل او ارتقا لپاره زياته توجه وکړي او د هغه لپاره مناسب ابزار او نهادونه ايجاد او ترتيب کړي. يو شمير ټولنيز متشبثين او تشبثات کيدای شي په ټولنيز کاروبار واړول شي، ځکه چې د مروج شکل په نسبت به په نوې بڼه ډيره ټولنيزه ګټه و لري.

د مروج کاروبار او ټولنيزو اهدافو د ترکيب مخکينۍ هڅې

"ټولنيز کاروبار" يوه نظريه يا تيورتيک مفهوم نده، بلکه يو شمير ټولنيز کاروبارونه له پخوا څخه په نړۍ کې موجود وو چې ګرامين بانک او د هغه اړوند کمپني ګاني يې نمونې دي. نور ټولنيز کاروبارونه هلته او دلته را څرګنديږي. ټولنيز کاروبار کيدای شي په ملي او بين المللي اقتصاد کې يو قوي لوبغاړی شي، خو د دغه هدف د ترلاسه کولو لپاره لا اوږده لاره پاته ده. به اوسني وخت کې هيڅا هم کاروبارونه د ټولنيزو اهدافو لپاره په اغيزمن ډول ندي عيارکړي. علت يې دا ده چې د ټولنيز کاروبار هغه اصلي تصور خو عام شوی لا پريږده ، چې موجود هم نده.

يوه هڅه چې منور بشری فکر په کاروباری مؤسساتو کې اچوي، کوپراتيفي تحريک[30] وو چيري چې کارګرو او مستهلکينو لاس سره يو کړی وو چې د کاروبار مالکان شي او هغه کوپراتيفي کاروبار ټولو ته د ګټې رسيدني لپاره مديريت کړي.

رابرت آون (Robert Own 1771 – 1850) چې په انګلستان او سکاتلند کې يې د مالوچو کارخانې لرلې، د کوپراتيفي تحريک مخکښ بلل کيږي. د صنعتي انقلاب په لومړيو لسيزو کې په انګلستان کې داسې عرف وو چې د کارخانو کارګرانو ته به مزدوري په نغدي بڼه نه ورکول کيده، بلکې يو کاغذ ورکول کيده او مزدوران مکلف وو چې چې د کارخانو په مربوطه مغازو کې د هغه کاغذ په عوض کې سودا واخلي، سره لدې چې بيه به يې لوړه او کيفيت به يې هم ټيټ وو. رابرت آون د کارګرانو له دغه ډول استثمار څخه درديده چې بالاخره يې د کارګرانو د دغه ډول استثمار د مخنيوي لپاره عملي قدم واخيست. هغه په سکاتلند کې په خپله کارخانه کې يوه مغازه خلاصه کړه چې باکيفيته اجناس به په ټيه بيه پکې خرڅيدل او کارګرو به اخيستل ، خو د خرڅلاو څخه تر لاسه شوې ګټه به بيا د ده د کارګرو تر منځ ويشل کيده. دغه حرکت او کار د کوپراتيفي تحريک نطفه بلل کيږي. د کوپراتيفي تحريک اصل دا وي چې کاروبار به د مشتريانو مالکيت وي، او د مشتريانو د ګټې لپاره به فعاليت کوي، نه ددې لپاره چې تجار ته يې ګټه ورسيږي. دغه ډول مغازي چې د رابرت آون د دغه ډول کوپراتيفي تصور په اساس فعاليت لري، په انګلستان او ډيرو اروپايي هيوادونو کې عامې دي.

---

[30]. تصدي (Enterprise) اصطلاح مختلفي معنی ګاني لري. په قاموسونو کې يې داسې تعريفوي: ۱. يوه پروژه يا عهده چې خاصه، مشکله، بيچلې او له خطرونو سره(پرمخاطره) وي. ۲. د يوې اقتصادي مؤسسې واحد يا فعاليت. هغې کاروباری مؤسسې ته وايي چې معمولا په مختلفو محلونو کې کمپنۍ ګاني لري خو په ګډه کار کوي چې د کمپنۍ اهداف او مرام تر لاسه کړي.
کوپراتيف (Cooperative, Corporation) دافرادو يو مستقل اتحاد وي چې په رضاکارانه توګه د دې لپاره سره يو ځای کيږي چې خپل ګډ انساني، کلتوري او ټولنيز ضرورتونه او ارزوګانې د مشترکو ملکيتي تصدی پوسيله ترلاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوپراتیفي تحریک د کارخانو د بي انصافه مالکانو لخوا د غریبو د استثمار سره د مقابلي لپاره را منځته شوی وو. لدې سره بیا هم د کوپراتیف تصور په ذاتي توگه له غریبو سره د مرستي کولو لپاره نه وو را پیدا شوی. پدې ترتیب سره کوپراتیفي کاروبارونه د مالکینو په اهدافو پورې اړه لري او کیدای شي د اعظمي گټې د ترلاسه کیدو د کاروبار یو بل شکل هم وگرزي – که اغراض یې د کارگرو حمایه نه وي. که د خپل چارو کسانو په لاس کې ولویږي، نو بیا په محدودو لاسو د اقتصاد د کنترول وسیله گرځي، نسبت دې ته چې په ټولنه کې له هر یوه سره مرسته وکړي.

یو بل حرکت چې هڅه یې د کاروبارونو اوښو ټولنیزو اهدافو ترکیب وو، د غیر انتفاعي مؤسساتو ایجادول وو، کوم چې د ټولنو لپاره مفید خدمات او محصولات خرڅوي. دغه ډول کمپنۍ هم په ریښتیني توگه ټولنیز کاروبارونه نه وي، ځکه چې دوی یوازې د خپل کاروبار (دعرضه کوونکو خدماتو او محصولاتو) د مصارفو یوه برخه پوره کوي، خو دوی پدې کاروبار کې گټه نه کوي. پدې ترتیب سره دوی د خیریه رضاکارانه مرستو له جاذبې څخه د فرار لازم سرعت نشي پیدا کولای (یعنی دا چې دوی خپل مصارف نشي پوره کولای (ځکه له خپل کاروبار څخه گټه نه لري)، نو دوی په خپلو پښو نشي دریدای او خیریه مرستو ته اړ وي). همدا راز دغه ډول کاروبار پانگه اچوونکي مالکان نلري، کوم چې د ټولنیز کاروبار ځانگړتیا او یوه مهمه ممیزه وي- یعنی یو ټولنیز کاروبار د پانگې د منابعو د پیداکولو له لارې چې گټه هم تر لاسه کوي، او ددغې پانگې څخه د ترلاسه شویې گټې له لارې د ټولنیزو گټو مفیدیت او مؤثریت یې دواړه تضمین شوی وي.

یو شمیر نورې هڅې د مروجو گټې اخیستنې د کمپنیو د مدیرانو له خوا هم تر سره شوي وي، چې کمپنۍ د ټولنې د مسؤلیت په رڼا کې وچلوي. مثلا په ځینو مواردو کې کمپنیو د گټو تر څنگ ټولنیزي ښیگڼې هم وړاندي کړي وي. په ریښتیني توگه د دغو کمپنیو د مالکانو اغراض او محرکات معلوم ندي، نو نشو ویلای چې یو ټولنیز کاروبار به وي او که نه؟ اما د اعظمي گټې د کاروبار د ماهیت له مخې دغه ډول خدمات او ښیگڼې د پانگي له کموالي سره مخامخ کیدونکي وي.

 په پای کې هیڅ یو له پورته توصیف شویو ساختارونو څخه، یعنې کوپراتیف، غیر انتفاعي او یا هم د ټولنیز مسؤلیت درک کونکی د گټې کاربارونه د ریښتیني ټولنیزکاروبار قوي ښیگڼې نشي وړاندې کولای. پدې ترتیب سره نړۍ د ټولنیزکاروبار دغسې نوې بڼې ته سترگې په لاره ده.

که د ټولنیزکاروبار تصور په نړۍ کې د آزاد بازار د اقتصاد په ټولو برخو کې ریښې و غزوي، نو بیا نړۍ د بدلیدو قابلیت پیداکولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز کاروبار به له کومه راځي؟

دا چې د ټولنيز کاروبار تصور تر اوسه نوی او لا ډېر مشهور شوی ندی، نو په سر کې دا ستونځمن ښکاري چې دا تصور کړو چې څوک او ولې به يو څوک داسې کاروبار ايجادوي؟موږ ټول له مروج او عنعنوي شرکتونو سره بلد يو او که مو خوښېږي او يا نه، خو داسې بولو چې موږ د دوی په ارزښتونو او محرکاتو پوهيږو. د ټولنيز کاروبار په اړه بيا داسې نده (موږ نه پوهيږو چې د داسې کاروبار ارزښتونه او محرکات به څه وي؟).

فکر کوم چې که موقع ورته مساعده شي، هر څوک په ټولنيز کاروبار کې د برخې اخيستنې ظرفيت لري. خلک د خپل (کاروباري) ژوند پالنه کوي او د نورو سرپرستي او پالنه هم کوي. بشر د خپل او نورو همنوعو د ژوند د ښه کيدو يو ذاتي او طبعي ميل لري، خو که وکولای شي. که زمينه ورته مساعده شي، نو خلک دا مرجح بولي چې له فقر، ناروغي، ناپوهي او له مصيبتونو څخه په خالي نړۍ کې و اوسيږي. دغه بشري حس د دې سبب کيږي چې خلک خپل بليونونه ډالر رضاراکانه خدماتو ته وقف کړي، د غير انتفاعي موسساتو د ايجاد لپاره بنيادونه (بنسټونه) جوړوي، د اولسی خدمتونو لپاره د خپل قيمتي وختونو بې شميره ساعتونه رضاکارانه کارونه کوي او (په ځينو حالاتوکې خو لا) په ټولنيز سکتور کې د کم معاشه وظيفو په خوښولو سره خپل شغلي سرنوشت وقف کوي. دغه ډول محرکات به د ټولنيزو کاروبارونو د ايجاد محرکات هم وي، خو چې يو ځل دغه تصور په عام ډول تفهيم او وپيژندل شي.

په راتلونکي کې د ټولنيز کاروبار د غوړيدو لپاره کيدای شي لاندي يو شمير خاصې منابع د يادولو ړ وي:

- کيدای شي موجوده مختلف الشکله او مختلف الحجمه کمپنياني به وغواړي چې دوی خپل ټولنيز کاروبارونه پيل کړي.ځينې يې ممکن د دوی د موجوده «ټولنيز مسؤليت» د رسالت د يوې برخې په توگه د خپلې کلنۍ گټې يوه برخه ټولنيز کاروبار ته وقف کړي. نور بيا شايد د نويو بازارونو د لټون او پيداکولو په هيله له غريبو سره د مرستې له لارې يو ټولنيز کاروبار پيل کړي. دغه ډله به يا خپل ځانته ټولنيز کاروبار، يا د نورو کمپنيو په مرسته او يا هم د ټولنيز کاروبار د متخصصو متشبثينو سره په همکارۍ کې کوم ټولنيز کاروبار ايجادوي.
- ټولنيز بنسټونه (خيريه مؤسسات) ممکن د دوی د خيريه کار سره موازي خو په ځانته بڼه[31]، د ټولنيز کاروبار د ايجاد لپاره د پيسو صندقونه ايجاد کړي[32]. د ټولنيز کاروبار گټه دا ده چې که څه هم دغه کاروبار ټولنيزې گټې توليدوي خو پيسې يې نه ضايع کيږی او پدې ترتيب سره د ټولنيزو بنسټونو د ښو کارونو وړتيا تقويه کوي.
- د اعظمي گټې د ترلاسه کولو دمعمولو کاروبارونو په حوزه کې يو شمير مجرب متشبثين (کامياب کاروباريان) شايد دا خوښ کړي چې خپل استعدادونه، نوښتونه او د مديريت مهارت د ټولنيزو کاروبارونو په تاسيسولو او

---

[31]. مثلا د افغانستان لپاره د سويډن کميټه چې د عادي خيريه کارونو تر څنگ يې غريبو متشبثينو ته د کاروبار د ايجاد لپاه وړيا قرضې ورکولی. د قرض کوونکو سره به تعهد کيده چې اصل سرمايه به بيرته په موعده قسطونو بيرته سويډن کميټی ته ورکوي. افغانستان لپاره د سويډن کميټي له دريو ليسزو راهيسي په يو شمير محدودو کليوالي سيمو کې د وړو متشبيثينو سره د وړو قرضو پروژه پيل کړي وه. نتيجه يي يوې څيړنی ته اړتيا لری چې مؤثريت يې معلوم شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چلولو کې و ازمايي. د دوی مشوقات شايد دا وي چې هغې ټولني ته بيرته يو څه ورکړي چې دوی پکې آباد شول (پيسي يې پيداکړي)[33] او يا د کوم نوي کاروبار کولو وسوسه ولري .

- نړيوال او بين الدولي انکشافي تمويلونکې منابع له ملي خيريه پروگرامونو څخه نيولې بيا تر نړيوال بانک او ساحوی بانکونو پورې شايد د دوی د مرستو په ترلاسه کوونکو هيودانو يا سيمه او يا هم ساحوي سطحه باندې د ټولنيزو کاروباري نوښتونو د ايجاد لپاره يوه برخه بوديجه تخصيص کړي. نړيوال بانک او ساحوي بانکونه کولای شي چې د ټولنيزکاروبارونو د ايجادولو لپاره مالي مرستی چمتو کړي.
- دولتونه کولای شي چې د ټولنيزو کاروبارونو د حمايې لپاره انکشافي بودجه تهيه کړي[34].
- دمستعدو او مالداره متقاعدينو لپاره ټولنيز کاروبار شايد د پانګه اچونې يو جذاب فرصت او موقع وي. همدا راز هغو کسانوته چې ډير مال په ميراث ورپاته شوی وي، شايد په ټولنيز کاروبار کې پانګه اچول يا يو ټولنيز کار پيلول يوه ښه مفکوره وبلل شي.
- دلوړو تحصيلاتو يا تجارتی نهادونو ځوان فارغان شايد د ګټې د ترلاسه کيدونکو مروجو کاروبارونو په عوض ټولنيز کاروبار د دې لپاره خوښ کړي چې د نړۍ د بدليدو خيالونه يې هڅوي او غواړي چې نړۍ بدله کړي.

د ټولنيز کاروبار تصور د ځوان کهول لپاره په ټوله نړۍ کې، او په خاصه په آبادو هيوادونو کې شايد يو په زړه پورې کاروبار وبريښي.ځوان کهول په موجوده سرمايه داري نړۍ کې ناهيلی دی، ځکه چې د دوی د علاقې د جذب لپاره داسې څه پکې نشته. يواځې د مشتريانو د خوښې لپاره محصولات توليدول او ګټه ترلاسه کول شايد د ځوان کهول لپاره کوم خاص هدف نه وي. دغه خلاوې به د ټولنيز کاروبار په وسيله ډکيدای شي.

د دومره ډيرو منابعو په نظر کې نيولو سره زه وړاندوينه کوم چې ټولنيز کاروبار به په څو راتلونکو کلونو کې د کاروباري نړۍ په صحنه کې يو معمو ل رنګ او ځانګړتيا وګرځي.

---

[33]. د آغاخان فاونډيشن (بنسټ) شايد د ګټې د يوه کاروبار، چې ټولنيز کاروبارونه هم کوي، يو مثال وي. آغاخان فاونډيشن د لويو قراردادونو او د انکشافي پروژو له لارې ښه مالي امکانات تر لاسه کوي، خو ورسره بيا په هغو غريبو ټولنو کې چې دغه پروژې عملي کوی، خيريه نهادونه هم چلوي چې ځينی يې ټولنيز کاروبارونه هم وي – مثلا غريبو ته د وړو تشبثاتو د ايجاد لپاره بی سوده قرضې ورکول.

[34]. په افغانستان کې د کليو د پراختيا بانک او زراعتي بانک يې کيدای شي مثالونه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشر ځو وجهي مخلوق ده

کیدای شی مو ږ د ټولنې په اړه د اقتصاد پوهانو هغه تنګ لید پدې فرضیې سره غني کړای شو چې خلک دوه ډوله و بولو: یو هغه خلک چې غواړي اعظمي ګټه ترلاسه کړي، او بل هغه خلک چې غواړي ټولنیزې ګټې ایجاد کړي او خلکو او د مځکې سیارې ته ښه کارونه وکړي. خو د دغه نوې فرضیې سره بیا هم موږ د یو بعدي خلکو په نړۍ کې پاته کیږو – یواځې د یو بعدي خلکو دوه ډوله دکلاسیک اقتصادی لید بر عکس چې یواځې بشر یو ډول مخلوق بولي (هر څوک یواځې د ګټې او هغه هم د اعظمي ګټې په لټه کې وي).

په حقیقی په دنیا کې یواځې د یو بعدي انسان دوه ډولونه نه دي، بلکې انسان یواځې یو ډول شخصیت ده چې خلک یو، دوه، درې او یا زیات ډولونه علایق او اهداف لري او دی یې په بدلیدونکي ډول په مختلفو درجو سره مخکې بیایي. د اسانتیا لپاره کولای شو چې دغه علایق په دوو لویو کټیګوریو وویشو – خپله ګټه او ټولنیزه ګټه، کوم چې له هغه دوه ډوله کاروبار سره مطابقت کوي چې موږ د کتاب پدې فصل کې توضیح کړل: د اعظمي ګټې د ترلاسه کولو کاروبار او ټولنیز کاروبار.

افراد، کمپنیانې او یا هم پانګه اچوونکي به څه ډول له دغو دوو کاروباري بهیرونو څخه یو انتخاب کړي؟ له ښه مرغه چې خلک یواځې یو له دغو دوو بدیلونه څخه د حتمي انتخاب په حالت کې نه دي- یعنی یا دغه یا هغه - په اکثرو حالاتو کې خلکو ته دا موقع مساعده وي چې په عین حال کې په دواړو دغو بهیرونو کې برخه ولري- البته دا چې افراد په یوه زماني وقفه کې کوم ډول اهدافو ته ډیر ارزښت ورکوي او مرجح یې بولي، افراد به په مختلف تناسب سره په هریوه له دغو بهیرونو کې برخه ولري. مثلا:

- یو پانګه اچونکۍ شاید یوه برخه خپله پانګه د اعظمي ګټې په کاروبار کې ولګوي، او د خپلې پانګې بله برخه بیا په کوم ټولنیز کاروبار کې په کار واچوي.
- د یوې کمپنۍ د ریسانو بورډ شاید تصمیم ونیسي چې د کمپنۍ د کال د ګټې یوه برخه د خپل کاروبار د پراخولو لپاره په مارکیټ کې ولګوي، (مثلا بله کمپنۍ واخلي او یا موجوده کمپنۍ پراخه کړي) او د ګټې پاته برخه په کوم ټولنیز کاروبار کې په کار واچوي.
- د کوم خیریه نهاد د محسنینو د بورد غړي ممکن د ترلاسه شویو هدایاوو یوه برخه پداسي ټولنیز کاروبار کې ولګوي چې د دوی د نهاد له اهدافو سره مغایرت نلري.
- حتی د کاري ژوند په مورد کې هم یو څوک ممکن د یو څه وخت لپاره د اعظمي ګټې په کاروباري ساحه کې کار وکړي، بل وخت بیا د غیر دولتي مؤسساتو په ساحه او بل وخت بیا د ټولنیز کاروبار په ساحو کې مصروفیت ولري.

دا ویره نشته چې یو څوک د پانګه اچوونې او یا کاري ژوند په مورد کې حتمي باید د دغو دوو یو بعدي بشري سلوک له موډلونو څخه یو انتخاب کړي. بشر یو ځو بعدي مخلوق ده او هغه کاروباري موډلونه چې موږ یې پیژنو هم باید په معادله توګه متنوع وي. ټولنیز کاروبار د یوه بدیل په توګه درک کول او تشویقول به له هغه سره مرسته وکړي.(د بشر له ځوبعدی ماهیت سره).

پـــــــــــــــــــــای

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیکنې پایلې او نتایج د افغانستان په شان د هیواد لپاره

د ټولنیز کاروبار مفهوم د غریب قشر له کاروباری استعدادونو څخه د کا راخیستلو لپاره زمینه برابرول دي. دا چې غریب قشر سرمایه نلري، نو د سرمایه داری نظام د تصور له مخې دغه قشر یوازی استخدام کیدای شی (یوازی مزدوري کولای شي)، پداسي حال کې چې هر څوک د کاروبار استعداد لري، خو وسایل (پانګه) نلري. د دې لپاره چې د ټولنې غریب قشر کاروبار وکړای شي او هم نورو ته کارونه ایجاد کړای شي، دوی ته باید مالي مرسته مهیا شي. د نړۍ په بانکي نظامونو کې معمولا بانکې قرضه ترلاسه کول له یوې خوا ضمانت غواړي او له بلې خوا معیینه فیصدي سود ورکول ایجابوي، چې پدې ترتیب سره د ټولنې غریب قشر د کاروبار لپاره پانګه نه شي ترلاسه کولای.

د ټولنیز کاروبار له تصور سره سم، د ټولنې غریب قشر ته باید د بانکدارانو، بانکونو یا د ټولنې د متمویلو او مستعدو افرادو لخوا د «قرض حسنه» په شرایطو آسانه مالي امکانات ورکړل شي، تر څو دوی په انفرداي او یا په ګډه سره یو کاروبار ورباندي شروع کړي. په قرض ورکولو برسیره دغه ډول افراد باید کاروبار کولو ته هم تشویق شي، یعنی د قرض اخیستلو لپاره قرضه اخیستونکي باید د یو ډول کاروبار تر سره کولو پلان ولري تر څو قرضه ترلاسه کړای شي.

زموږ هیوادوال له یوې خوا په طبعی توګه متشبث او زیارکښ وګړي دي او له بلې خوا د آزاد کاروبار کولو جرآت هم لري. زموږ د هیوادوالو آزاد طبعیت (د هیواد په تیر تاریخ کې په ریښتینی معنی د پیوډالي او سرمایه درای نظام نه موجودیت) او هم د اسلامې ارزښتونو څخه د الهام له برکته د ټولنیز کاروبار لپاره ښه آماده ښکاري، خو حمایي، تشویق او بازار موندني ته لویه اړتیا لیدل کیږی. د لازمې سرمایې آسانتیاوې به له دوی سره ډیره مرسته وکړي چې د وړو کاربارونو ګټه ولري.

د قرضي د تهیه کولو لپاره د ګرامین بانک د تجربو په شان په هیواد کې کیدای شی چې مختلف جوړښتونه وکارول شي، چې لاندي یې څو مثالونه دي:

- د هیواد متمول او شتمن متقی اشخاص تشویق شي چې د خپلو سرمایو یوه برخه د هیواد په یوه بانک کی واچوي تر څو غریب وګړي د کاروبار د ترسره کولو لپاره قرضه ځینی واخلي؛
- په هیواد کې د کلیو د پرا ختیا بانک کیدای شي د غریبو د کاروبار لپاه قرضه ورکول رایج کړي؛
- د نړی شتمن وګړي د بشری او یا اسلامی احساس له مخې تشویق او جلب شي تر څو په دغه ډول بانکونو کې یوه څه سرمایې واچوي؛
- کیدای شي سرمایه اچوونکې له غریبو سره په ګډه ټولنیز کاروبار ونه شرع کړي.

یو شمیر واړه کاروبارونه او تشبثات چې د سرمایې د تهیه کولو په صورت کې په ټول هیواد، او په خاصه کلیوالي سیمو کې، مناسب لیدل کیږي، کیدای شي په لاندی برخو کې وي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

1. د کرنې او مالدارۍ په برخه کې:

- له غریبو کم زمینه او بی کسه کلیوالی کورنیو سره مرسته کول چې په خپلو کمو مځکو (یا دولتی غیر زراعتي ملکی مځکو)کې کورنۍ باغچې، قیمت بیه طبې بوټي (زعفران، انجه، ادرک (زنجبیل)، الوویرا، او نور وکرلای شی؛
- په کورونو کې د چرگو او هگیو کوچني فارمونه جوړول؛
- په یو شمیر سیمو کې د طبعي ځنگلونو او بوټو پالنه او ساتنه (کیدای شي محلی حاکمان او د زراعت وزرات یي یو لوی پیمانه پلان جوړ کړي او له اوسیدونکو سره مالي مرسته وکړي چې هغه طبعي نایاب ځنگونه او بوټي وساتی او توسعه ورکړي)؛
- د شمسي انرژی کوچني پلانتونه جوړول او په محلي سطحه په کورونو یا وړو صنعتي کارځایونو خرڅول؛
- په محلي سطحه د طبعي میوو پروسیس کول (مثلا د زنغوزیو، پستې، بادامو یا چارمغزو پخول، سپینول، پاکت بندي کول، کارتن کول او صدور ته تیارول)؛
- د میو مربع، جوس یا هم کانسرو جوړولو کاروبار تمویل او تشویقول.
- د حیواني پوستکو پخول او پروسیس کول؛
- د شاتو مچیو، وریښمو چنجیو یا هم ماهې پالني فارمونو په شان واړه کاروبارونه تشویقول او تمویلول؛
- او نور.

۲. د صنعت او تولیداتو په برخه کې:

ټول هغه واړه صنعتي محصولات چې اومه مواد یې په هیواد کې پیداکیږي او تولید یې لوړپیمانه تخنیکې پوهه او پیچلتیا نه ایجابوی او په هیواد کې کافي مصرف لري، د ټولنیز کاروبار له لاري په اسانۍ تمویل، تشویق او ایجادیدلای شي. مثلا: برقي سایکټونه، سویچونه، برقی اوتو، منقلونه، حتی شمسي پلاټونه او نور.

د صنعتي او زراعتي هر ډول ټولنیز کاروبار لپاره لازمې برښنا د شمسي پلاټونو له لاري په هره سیمه کې په محلي توگه ترلاسه کیدای شي . برسیره پر دې په کلیوالي سیمو کې د محلونو کرایه هم هیڅ او یا کمه وي، نو باور داده چې د ښه کیفیت د تولیداتو قیمت به هم د وارد شویو موادو په نسبت ټیټ وي. له دغه ځایه څخه د ښه رقابت لپاره به یوازې د محصولاتو ښه کیفیت لازم او کافي وي.

و من الله تفیق

منصوری

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library